

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

МАТЕРІАЛИ

*IV Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції*

«Молода наука – 2024: соціально-освітні розвідки»

23 травня 2024 року

м. Київ
2024

ГОЛОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ:

Вашкевич Віктор Миколайович – завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ

Бобрицька Валентина Іванівна – професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор,
заступник голови організаційного комітету

Терещицький Сергій Олександрович – професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук,
професор,
заступник голови організаційного комітету

Процька Світлана Миколаївна – доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент

Молода наука – 2024: соціально-освітні розвідки: Збірник матер. ІV всеук. наук.-практ. інтернет-конф. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 121 с.

Друкується за рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 11 від 29 травня 2024 р.)

У збірнику представлені тези учасників ІV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Молода наука – 2024: соціально-освітні розвідки». Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів та студентів.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I «АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО Й ПОВОЄННОГО СТАНУ»..... 5

Бобрицька В.І. Цифровізація вищої освіти як пріоритет державної освітньої політики України. 5

Бобрицька В. І., Філатова Є. С. Теоретико-прикладні основи формування та реалізації освітньої політики України з питань академічної доброчесності у галузі вищої освіти. 12

Манченко О. В. Державна політика України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти: виклики, досвід, перспективи. 21

Процька С. М., Вашкевич В. В. Модель реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти. 29

Процька С. М. Освітня політика України з питань цифровізації освітнього процесу ЗВО в умовах війни: практичні аспекти. 36

СЕКЦІЯ II «ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЯК ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЇ І ЯК ПРЕДМЕТ ВИКЛАДАННЯ»..... 41

Вашкевич В. М. Безперервна мовна освіта у закладах вищої освіти як інструмент формування особистості. 41

Gomilko Olga. Ethical dimension of the war in Ukraine: humanism and dehumanization. 45

Горянський С. В. Роль ІТ-освіти в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. 52

Заїчко В. В. Мовна картина світу як основа формування національної ідентичності. 56

Іванець Н. В. Громадянська освіта як фундаментальна складова розвитку демократичного суспільства. 60

Кийков О. Ю. Гібридний менеджмент в освіті XXI століття: перспективи та виклики. 63

Левченков Є. О. Вплив програмування на формування сучасної цифрової культури. 66

Педченко М. Ю. Мережева освіта в контексті цифрової трансформації суспільства. 69

Терепищій С. О. Перспективи інтеграції українських дітей та молоді в польську систему освіти. 72

Трахановський А. О. Програмістська субкультура: спільноти, традиції та цінності. 76

СЕКЦІЯ III «НОВА УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА: ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА Й РОЛЬ ДЕРЖАВИ Й ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ»..... 79

Бобрицька В. І., Савич А. О. Формування ініціативності у молодших школярів засобами LEGO-технологій. 79

Бобрицька В. І., Трояновська Т. В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів інтерактивними методами навчання. 86

Бобрицька В. І., Ядчишина Д.С. Формування ненасильницького спілкування у молодших школярів засобами інтерактивних технологій. 95

СЕКЦІЯ IV «ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ДЛЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ XXI СТОЛІТТЯ».....102

Гуревський С. С., Хамітов Н. В. Справедливість і людяність у соціальному бутті людини. 102

Павленко Н. Л. Роль вчителя в актуалізації волі до свободи і любові 106

Скрипак І. В. Переосмислення ролі учителя в освітньому процесі під час гуманітарної кризи. 110

Широка О. І., Крилова С. А. Щастя, людяність і війна. 116

СЕКЦІЯ І

«АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО Й ПОВОЄННОГО СТАНУ»

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті з'ясовано особливості цифровізації вищої освіти України на прикладі упровадження електронних навчальних курсів (ЕНК) в освітньому процесі закладів вищої освіти; обґрунтовано пріоритетність у формуванні цифрової компетентності, ціннісних настанов, пізнавального інтересу у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, що зумовлено специфікою їх професійної підготовки; схарактеризовано орієнтовну структуру побудови ЕНК «Освітня політика та лідерство» (Український державний університет імені Михайла Драгоманова) на платформі MOODLE для студентів усіх спеціальностей.

Ключові слова: *цифровізація вищої освіти; електронні навчальні курси; організаційно-педагогічні умови; системи управління навчальною діяльністю; формування цифрової компетентності.*

Постановка проблеми та її актуальність. Стрімкий розвиток інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності, включно з освітньою, зумовив необхідність пошуку наукових підходів до їх застосування. Зокрема, у освітньому процесі закладів вищої освіти (ЗВО) України відчутний запит на посилення цифровізації освітнього процесу, удосконалення контенту електронних навчальних курсів (ЕНК), які не лише мають великий потенціал у наданні актуальної навчальної інформації та забезпечують викладачів засобами контролю навчальних досягнень студентів, але й значно підвищують рівень самоорганізації здобувачів вищої освіти, оптимізують співпрацю з основними стейкхолдерами освітнього процесу: академічною спільнотою, працедавцями, студентами [9, с. 9-10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що в Україні надається належна увага дослідженню проблем цифровізації освіти й використання ЕНК в освітньому процесі ЗВО. Так, актуальні аспекти означених проблем висвітлено у працях В. Бикова, М. Жалдака, К. Колос, О. Петерс (O. Peters), О. Спіріна, Ю. Триуса, Ч. Чанторн (Chairprasurt Chantorn) та інших. Авторкою статті впродовж тривалого дослідницького періоду аналізувалися питання застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у вищій педагогічній освіті [1], пріоритетів освітньої політики України у сфері інформатизації освіти [3; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 12; 13; 14]. Проте, особливості цифровізації вищої освіти України на прикладі упровадження ЕНК в освітньому процесі ЗВО під час навчання майбутніх фахівців різних галузей знань і спеціальностей заслуговують додаткового аналізу, що й обґрунтовує актуальність здійснення цієї наукової розвідки.

Мета статті – обґрунтувати особливості використання ЕНК «Освітня політика та лідерство» в освітньому процесі підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти різних спеціальностей.

Викладення основного матеріалу дослідження. Теоретично цінним для нашого дослідження є умовивід про наявність сталої залежності між успіхами у навчанні й професійній самореалізації студентської молоді та якістю їхньої

підготовки щодо вільного використання ІКТ, їх професійною компетентністю [1; 10]. Так, на етапі здобуття майбутньої професії ефективність засвоєння студентами навчальної інформації визначається не її обсягом, а вмінням орієнтуватися у швидкоплинних інформаційних потоках, самостійно набувати нових знань, здійснювати самоконтроль за виконанням дій, здатністю до подальшого професійного саморозвитку в умовах змінюваного ринку праці. Тож упровадження ІКТ у ЗВО спрямовується на підготовку кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентного, компетентного, мобільного, здатного працювати на рівні світових стандартів, готового до навчання впродовж життя [3; 5].

З огляду на це, інформаційне освітнє середовище ЗВО дає змогу розв'язувати на якісно іншій основі низку загальних педагогічних і психологічних завдань формування і розвитку особистості. Тож широке впровадження новітніх ІКТ в освітній процес ЗВО супроводжується застосуванням інформаційних освітніх платформ як засобів навчальної діяльності, що й сприяє, на нашу думку, формуванню професійних компетентностей у студентів [2; 6].

Дослідницька позиція авторки цієї наукової розвідки ґрунтується на положеннях про те, що: 1) в умовах розвитку інформаційно-комунікаційної сфери суспільства, зокрема її цифровізації, процес модернізації освіти має відбуватися з урахуванням актуальних запитів щодо її якості, поліпшення ефективності, інтенсивності й інструментальності, зниження трудомісткості процесів використання інформаційного ресурсу в освітньому процесі ЗВО; 2) вміння орієнтуватися у швидкоплинних інформаційних потоках, самостійно набувати нових знань, використовуючи сучасні ІКТ, залежать від самого студента, його творчого потенціалу, креативності, готовності до безперервної самоосвіти, потреб у професійному зростанні, гнучкості соціально-педагогічного мислення [1; 6]. Це дає підставу вважати, що ефективним засобом навчання, який набуває широкого застосування в освітньому процесі ЗВО, є

ЕНК. Водночас, саме ЕНК є дієвим засобом цифровізації вищої освіти України, особливо в умовах загроз і викликів, зокрема пандемічних і військових.

Зазначимо, що ЕНК «Освітня політика та лідерство» було розроблено для використання в освітньому процесі підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти усіх спеціальностей Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (далі – УДУ). Цей ЕНК розміщено на електронній навчальній платформі MOODLE УДУ [8]. Додамо, що особливістю освітнього компоненту «Освітня політика та лідерство» є те, що він включений до навчальних планів професійної підготовки студентів усіх спеціальностей УДУ як обов'язковий освітній компонент циклу загальної підготовки.

У процесі характеристики структури ЕНК та логіки його побудови на платформі MOODLE для студентів різних спеціальностей НПУ, з'ясовано найбільш оптимальний добір її складників: інформація про дисципліну; лекційний курс; завдання для семінарських та практичних занять; блок самостійної роботи; блок підсумкового контролю знань студентів.

На наше переконання, реалізація освітньої функції вивчення студентами ЕНК «Освітня політика та лідерство» спрямована на опанування ними системи навчальної інформації, оволодіння комплексом умінь, навичок, набуття досвіду діяльності у відповідній галузі знань, а також на формування цифрової компетентності, що вимагає сучасний стан інформатизації суспільства. Цей курс спонукає студентів до неперервного розширення й поглиблення своїх загальних та фахових компетентностей.

Висновки. На основі аналізу особливостей розроблення й використання ЕНК «Освітня політика та лідерство» в освітньому процесі УДУ визначено важливість урахування:

- 1) безпекової ситуації в умовах загроз і викликів, зокрема пандемічних і військових;
- 2) специфіки майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти;

3) спрямованості на комплексність, практичну зорієнтованість, персоніфікованість в організації освітнього процесу з підготовки фахівців у ЗВО в ситуації соціальної й безпекової невизначеності, що пов'язано з перебігом воєнного стану в Україні;

3) специфіки формування цифрової компетентності, ціннісних настанов (зокрема дотримання академічної доброчесності) та досвіду застосування ІКТ під час навчання у ЗВО.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у здійсненні порівняльного аналізу особливостей формування цифрової компетентності у здобувачів вищої освіти на різних її рівнях – бакалаврському, магістерському, докторському.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій педагогічній освіті. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 16 (2). 2011. С. 35-39.

2. Бобрицька В.І. Технологія формування інноваційного освітнього середовища у вищому педагогічному навчальному закладі в умовах Болонського процесу. *Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу»*. (3) (додаток 2). 2012. Т.1. С. 59-63.

3. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія]*, За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб (Eds.), Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 273-316.

4. Бобрицька В.І. Професійна підготовка магістрів у галузі освіти в Україні: сучасні виклики, проблеми, знахідки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр.* Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». Вип. 1(10). 2017. С. 20-23.

5. Бобрицька В.І., Процька С.М. Організаційно-педагогічні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. *Збірник наукових праць*. Житомир. 2013. С. 52-54.

6. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтована освіта майбутніх філологів [навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ], Полтава: Скайтек, 2016. 136 с.

7. Бобрицька В.І., Процька С.М. Формування професійних компетентностей майбутніх філологів засобами комп'ютерно орієнтованих технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2 (58). 2017. С. 59-66. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/87/showToc>

8. Бобрицька В.І. Освітня політика та лідерство: електронний навчальний курс. УДУ імені Михайла Драгоманова. URL: <https://moodle.udu.edu.ua/course/view.php?id=5551>

9. Бобрицька В.І., Процька С.М. Організаційно-педагогічні умови використання електронних навчальних курсів в освітньому процесі закладів вищої освіти України. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», № 15. 2019. С. 9-18

10. Bobrytska, V. Axiological Azimuths of the Global Educational Policy. *Proceedings of the National Aviation University*. 67 (3) 2016. С. 89-97. doi: 10.18372/2306-1472.68.10912

11. Bobrytska V.I., Protska S.M. Formation of professional competencies of the future teachers by means of a computer-based methodology: investigational approach». *Інформаційні технології і засоби навчання*. 5 (67). 2018. Р. 121-133. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/96/showToc>

12. Bobrytska, V. I., Reva, T. D., Protska, S. M. & Chkhalo, O. M. (2020). Effectiveness and Stakeholders' Perceptions of the Integration of Automated E-Learning Courses into Vocational Education Programmes in Universities in

Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research* Vol. 19, No. 5, pp. 27-46, May 2020. <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.5.3> Scopus

13. Bobrytska, V. I., Luzik, E. V., Skyrda, T. S., Tereminko, L. H., & Hurska, O. O. (2021). Fostering tertiary student professional mobility skills via convergence of the professional training and foreign language learning. *European Journal of Educational Research*, 10(4), p. 1919-1936. <https://doi.org/10.12973/eu-er.10.4.1919> Scopus

14. Bobrytska, V. I., Krasylnykova, H. V., Ladohubets, N. V., Vorona, L. I., & Lysokon, I. O. (2023). Involvement of stakeholders in the transformation of educational services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform. *International Journal of Educational Methodology*, 9 (1), 107-122. <https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107> Scopus

The article clarifies the peculiarities of digitalization of higher education in Ukraine using the example of the introduction of electronic training courses (EC) in the educational process of higher education institutions; the priority in the formation of digital competence, value guidelines, cognitive interest among students of higher education of various specialties, which is determined by the specifics of their professional training, is substantiated; characterized the approximate structure of the construction of the Educational Policy and Leadership Center (Ukrainian State University named after Mykhaylo Drahomanov) on the MOODLE platform for students of all majors.

Keywords: *digitization of higher education; electronic training courses; organizational and pedagogical conditions; educational activity management systems; formation of digital competence.*

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Філатова Є. С., студентка другого (магістерського) рівня групи ІМОПд, кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано, що академічна доброчесність є важливою складовою збереження та розвитку вищої освіти в Україні. Є одним з основних принципів фундаменту для визнання та поваги освітньої політики України іншими європейськими країнами.

***Ключові слова:** освітня політика, академічна доброчесність, освіта України.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Освіта визначається ключовим елементом суспільного прогресу, і академічна

доброчесність виступає як фундаментальна складова цього процесу. Разом зі зростанням важливості вищої освіти зростає й актуальність питань академічної доброчесності. Академічна доброчесність становить основу чесного, відкритого та надійного процесу навчання та досліджень. Під час глобалізації вищої освіти, увага до академічної доброчесності стає ключовою для підтримання міжнародної довіри та співпраці між університетами. В сучасному світі постає необхідність підвищення контурентоспроможності української системи вищої освіти на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми щодо реалізації академічної доброчесності в закладах вищої освіти досліджувалися різними науковцями. В якості нормативної бази для забезпечення та реалізації даної проблематики варто спиратися на Закон України «Про освіту» [9], «Про вищу освіту» [10], «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022) [13] тощо. Інформаційно цінними для цього дослідження є праці таких учених як С. Процька, Є. Фіщенко [12], Н. Батечко, А. Дурбас [1], Н. Опанасенко, Г. Черненко [11]. Теоретичною основою дослідження підходів до розв'язання проблем академічної доброчесності в освітній політиці України є напрацювання співавторки цієї статті, у яких розкриваються питання професійної етики [2], ціннісних вимірів освіти [4; 5; 6; 14], специфіки наукової діяльності у вищій освіті [3; 15], порушення академічної доброчесності у процесі застосування ресурсів штучного інтелекту [16].

Викладення основного матеріалу. Передусім зазначимо, що недбале ставлення до академічної доброчесності відображається на рівні міжнародних стандартів та підзвітності вищої освіти перед суспільством. Без дотримання етичних принципів, університетська освіта ризикує стати непрозорим полем, де процвітає невігластво та корупція, а самовіддана праця викладачів не буде визнана та цінуватися.

Як відомо, латинське слово «integer» перекладається як «довершений, повний, цілісний», а «integrity» означає «довершеність, повнота, цілісність» психологічного стану людини, яка характеризується її внутрішньою гармонією,

стійкістю і послідовністю морального образу. Коли ці терміни поєднуються з прикметником «academic», який вказує на зв'язок зі школою або університетом, процесами навчання та мисленням, ми отримуємо поняття «академічної доброчесності». Академічна доброчесність, таким чином, визначається як цілісність та стійкість моральних принципів та підходів у контексті навчальних та дослідницьких зусиль. Вона є основою для побудови довірливих відносин внутрішньо університетської спільноти і забезпечує навчальний процес етичними принципами та цінностями.

Міжнародний центр академічної доброчесності, який розташований в Університеті Клемсон у Південній Кароліні та належить Ратлендському інституту етики, розробив документ, відомий як «Фундаментальні цінності академічної доброчесності». Цей документ визначає академічну доброчесність як відданість академічній спільноті навіть у складних ситуаціях і ґрунтується на шести основних цінностях: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності та мужності. Стисло представимо його опис.

Чесність. Університетські громади доброчесності просувають знання та істину завдяки інтелектуальній та особистісній чесності у процесі навчання, викладання, наукових досліджень та інших аспектів діяльності, пов'язаних з університетом.

Довіра. Університетські громади доброчесності створюють атмосферу взаємної довіри, яка заохочує вільний обмін ідеями. Це сприяє розвитку наукових досліджень і реалізації їх потенціалу.

Справедливість. Університетські громади доброчесності встановлюють чіткі очікування, стандарти і практики, щоб забезпечити справедливість у відносинах між студентами, викладачами та адміністративним персоналом.

Повага. Університетські громади доброчесності цінують інтерактивний та співпрацюючий характер навчання та пізнання. Вони поважають різноманітність думок та ідей.

Відповідальність. Університетські громади доброчесності розраховують на особисту відповідальність, яка посилюється готовністю окремих осіб та груп

прикладати зусилля для відповідальної поведінки. Вони підтримують узгоджені стандарти та вживають відповідних заходів у разі їх порушення.

Мужність. Для будівництва та підтримки університетських громад доброчесності необхідно не лише вірити у фундаментальні цінності, але й діяти. Перетворення цінностей у конкретні дії та відстоювання їх під час тиску і важкостей вимагає рішучості, наполегливості та мужності [7; 8].

В європейській практиці вже розвинуті різноманітні методи та засоби боротьби та запобігання плагіату (див. табл. 1).

Таблиця 1.

**Підходи до розуміння феномену академічного плагіату
в країнах Європи**

Країни	Підходи до розуміння природи плагіату та методи його протидії		
Велика Британія	Сильні сторони і можливості		
	Створення незалежного офісу арбітражу (в Англії та Уельсі), який функціонує з метою реагування на несправедливі практики у сфері академічної доброчесності.	Використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення плагіату відповідно до чітких правил і стратегій щодо його застосування. Розробка та впровадження вищими навчальними закладами інституційних політик з метою уникнення та протистояння плагіату.	Аналіз внутрішніх факторів та сучасних методів освіти у контексті протидії плагіату для розроблення відповідних політик, інструкцій та керівництва.
Австрія	Сильні сторони і можливості		
	Представлення письмових робіт, виконаних іншою особою за замовленням студентів, часто складно підтверджувати і може становити загрозу для академічної доброчесності.	Існують деякі британські університети, де інституційні системи, спрямовані на боротьбу з плагіатом, не завжди є прозорими й справедливими.	Пропаганда культури протидії плагіату, включаючи навчання студентів академічному письму.

		доброчесності (ініціатива Австрійського агентства дослідницької доброчесності). Використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення плагіату.	
	Слабкі сторони і загрози		
	Обмеженість штрафів і санкцій за плагіат. Часті випадки несправедливості й суперечливості у рішеннях щодо покарання за академічну нечесність.	Обмежений доступ до статистичних даних про випадки виявленого плагіату. Більше уваги зосереджено на післядипломній освіті (магістратура, аспірантура) та наукових дослідженнях. Відсутність єдиної політики та системи протидії плагіату в університетах у сфері академічної доброчесності.	
	Сильні сторони і можливості		
		Діяльність національної системи, яка веде облік статистичних даних про випадки академічної нечесності в університетах і публікує на їхній основі річні звіти.	Багато освітніх програм шведських університетів мають навчальний компонент з академічної чесності на рівнях бакалаврату та магістратури.
	Слабкі сторони та загрози		
Швеція	Можливості інституційних комісій з академічної доброчесності щодо накладання покарань та санкцій обмежені і не завжди ефективно стримують студентів від порушень академічних стандартів.	Робота інституційних комісій щодо регулювання порушень у сфері академічної доброчесності характеризується надмірною бюрократизацією та складністю процедур.	

В сучасній дискусії про академічну чесність, протиставляються дві категорії: академічна доброчесність і академічна нечесність, що відома також як «academic misconduct» або «dishonesty». Основні форми академічної нечесності включають:

– фальсифікацію даних: створення вигаданих даних для підтримки своїх тверджень у науковій роботі.

- фальсифікацію даних: свідомо зміна або модифікація існуючих даних для підтвердження наукових висновків.
- хабарництво в академічній сфері: незаконне отримання матеріальних чи фінансових вигод у обмін на академічні послуги, наприклад, хабар за іспит або роботу.
- академічний саботаж: дії, спрямовані на отримання нелегітимних академічних вигод або на завдання шкоди іншим.
- професорську нечесність: зловживання повноваженнями викладачів або примус і тиск на студентів чи колег.
- академічне шахрайство: недопустиме використання засобів для отримання навчальних або екзаменаційних переваг, наприклад, списування або планування попереднього доступу до інформації про іспит.
- плагіат: використання чужих слів, ідей або результатів без належного зазначення джерела і без дозволу, з метою отримання користі чи пошани.

Ці форми нечесності є серйозними порушеннями етичних стандартів у науковій спільноті і потребують ефективних заходів контролю та запобігання.

Академічна доброчесність представляє собою складну концепцію, яка об'єднує етичні стандарти та правила поведінки в освітньо-науковому середовищі, а також механізми інтеграції цих принципів у практичну діяльність. З іншого боку, на неї впливають різноманітні фактори, такі як морально-культурні, інституційні та освітньо-виховні, які визначають готовність та здатність університету протидіяти академічній нечесності. Ця система норм та правил потребує значних зусиль, часу та волі з боку учасників для її впровадження, і не може з'явитися автоматично чи випадково [8].

Проаналізувавши європейський досвід, можемо говорити, що категорія академічної доброчесності має комплексний характер, включаючи як фундаментальні цінності, так і механізми їх реалізації [17].

Висновки. Необхідно перейти від слів до дій і дійсно прагнути до підвищення рівня академічної доброчесності, відмовившись від міфів та концентруючись на реальних завданнях. Важливість академічної доброчесності

як пріоритету у сфері вищої освіти, визначає основні напрями подальшої роботи для розробки та реалізації ефективних стратегій забезпечення доброчесності в українських вищих навчальних закладах.

Джерела:

1. Батечко Н., Дурбас А. Академічна доброчесність в контексті європейських практик: досвід Франції. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2019. Вип. 3(60). С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.3.8894> (дата звернення: 30.01.2022).
2. Бобрицька В.І. Співвідношення цілей і засобів діяльності педагога як проблема професійної етики. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*: збірник наукових праць. 2013. № 19. С. 56 – 59.
3. Бобрицька В.І. Науково-дослідницька робота як важливий чинник формування професійної компетентності майбутнього фахівця вищої кваліфікації. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету*: зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів ун-ту за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 р. Ч.1. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2012. С. 54-56.
4. Бобрицька В.І. Аксіологічний дискурс ідеї педагогічної освіти в контексті запитів об'єднаної Європи. *Освітня політика: філософія, методологія, практика* /За ред. Є.М. Суліми, В.П. Андрущенко: Мін-во освіти і науки України, НПУ імені М.П. Драгоманова. Тематичний випуск: збірн. наук. статей. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 156- 160.
5. Бобрицька В.І. Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної освіти України, Освітній дискурс, Випуск 9 (12). Київ, Україна, 2018, Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 7-18.
6. Бобрицька В.І. Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної освіти України, Освітній дискурс, Випуск 9 (12). Київ, Україна, 2018, Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 7-18.

7. Главчева Ю.М. Академічна доброчесність: виклики сучасності. Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 28.01 – 08.02.2019), 2019. 171 с.
8. Гужва О.О. Довідник з академічної доброчесності для школярів. Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018, 66 с.
9. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
10. Закон України «Про вищу освіту» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
11. Опанасенко Н. І., Черненко Г. М. Академічна доброчесність як одна з вимог написання наукових робіт магістрами початкової освіти URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/40059> Date: 2022
12. Процька С. М., Фіщенко Є. М. Академічна доброчесність: характеристика поняття та проблеми реалізації С. 47 «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць.К., 2022. Спецвипуск 2022.
13. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032pp <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>
14. Bobrytska V. Axiological Azimuths of the Global Educational Policy *Proceedings of the National Aviation University*. 2016. Том. 68. № 3. С. 89-97. DOI: 10.18372/2306-1472.68.10912
15. Bobrytska V. Monitoring In Higher Education: The Role In Formation Of National Manpower Policy Of Ukraine. *Proceedings of the National Aviation University*. 2015. Том 64. № 3. С. 161-168. DOI: 10.18372/2306-1472.64.9057.
16. Bobrytska, V. I., Krasylnykova, H. V., Beseda, N. A., Krasylnykov, S. R., Skyrda T. S. (2024). Artificial intelligence (AI) in Ukrainian Higher Education: a Comprehensive Study of Stakeholder Attitudes, Expectations and Concerns. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. Vol. 23, No. 1, pp. 400-426, January 2024 <https://doi.org/10.26803/ijlter.23.1.20>

17. Sopova D. Trends in the academic integrity development of future specialists in European Universities. Znanstvena misel No. 43. (2020). P. 17 - 23.

The article substantiates that academic integrity is an important component of the preservation and development of higher education in Ukraine. It is one of the basic principles of the foundation for the recognition and respect of the educational policy of Ukraine by other European countries.

Keywords: *educational policy, academic integrity, education of Ukraine.*

*Манченко О. В., асистентка кафедри
хімії ліків та лікарської токсикології
фармацевтичного факультету
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

Обґрунтовано, що для електронної системи охорони здоров'я цифрова компетентність стає невід'ємною складовою професійної діяльності медичних працівників, зокрема й фармацевтів, що змінює підходи у системі фахової підготовки у закладах вищої медичної / фармацевтичної освіти України. Окреслено особливості реалізації державної політики України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти, зокрема її адаптації до європейського досвіду.

Ключові слова: державна політика України, цифровізація вищої фармацевтичної освіти.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток цифрових технологій сприяє реалізації державної політики цифрової трансформації у сфері охорони здоров'я, яку окреслено у законодавчих актах з розвитку цифрової економіки та суспільства України, розвитку цифрових компетентностей громадян, підвищенню їх якості життя. Так, у ситуації упровадження електронної системи охорони здоров'я eHealth цифрова компетентність стає невід'ємною складовою професійної діяльності медичних працівників, зокрема й фармацевтів, що змінює підходи у системі фахової підготовки у закладах вищої медичної / фармацевтичної освіти України.

Аналіз наукових досліджень. Суттєвий внесок у розроблення проблем застосування цифрових компетентностей у вищій фармацевтичній освіті здійснено такими ученими як Г. Зайченко, Н. Горчакова, Н. Савченко, А. Дорошенко [1], Л. Кайдалова, Н. Альохіна, С. Мосенцева [2], О. Чхало [4] та іншими [5; 6]. Проте висвітленню питань щодо узгодженості нормативно-правових засад державної політики України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти і міжнародного, зокрема європейського досвіду, не надавалося, на нашу думку, чільної уваги.

Метою дослідження є окреслення особливостей реалізації державної політики України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти, зокрема її адаптації до європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграційні устремління України зумовлюють зорієнтованість її державної політики на тенденції й пріоритети розвитку цифрової охорони здоров'я Європейського Союзу. Відтак, Регіональний план дій у сфері цифрової охорони здоров'я для Європейського регіону ВООЗ на 2023 – 2030 роки рекомендує більш ефективно використовувати потенціал цифрової трансформації у сфері охорони здоров'я, зокрема й шляхом оцінювання рівня цифрової грамотності серед медичних працівників та населення, розвитку у них відповідних навичок. В основу Регіонального плану закладено Глобальну стратегію в сфері цифрової охорони здоров'я на 2020 – 2025 роки, Тринадцяту загальну програму роботи на 2019 – 2025 роки та Європейську програму роботи на 2020 – 2025 роки, «Спільні дії для покращення здоров'я мешканців Європи». Додамо, що ініціатива «Розширення прав та можливостей громадян за допомогою цифрової охорони здоров'я» є однією з флагманських ініціатив вищезгаданої Європейської програми роботи на 2020 – 2025 роки.

Цифровий напрям розвитку України підтримується державою та суспільством, про що свідчить ухвалення низки важливих нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про національну програму інформатизації», розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 №

372 «Про затвердження плану заходів на 2023 – 2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» тощо.

Державна політика України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти вибудовується з урахуванням того, що пріоритетні напрями, завдання і проекти у сфері охорони здоров'я визначені Офісом координації розвитку електронної системи охорони здоров'я, куди входять ключові партнери та стейкхолдери, і вже значною мірою реалізовані у вигляді створеної в Україні екосистеми електронної охорони здоров'я, введено окремі спецкурси у закладах медичної освіти [3]. Такий підхід узгоджується зі світовими тенденціями та рекомендаціями ВООЗ. Однак наразі залишаються ще відкритими питання структуризації і відповідності конкретних цифрових знань, умінь і навичок певним рівням фахової кваліфікації, посадовим обов'язкам і виконуваним функціям працівників охорони здоров'я різних категорій. Ці питання доцільно розв'язувати з урахуванням міжнародного досвіду, а також викликів, зумовлених пандемією COVID-19, результатів, отриманих українськими дослідниками при вивченні стану цифровізації охорони здоров'я та впровадження електронної системи охорони здоров'я eHealth в Україні.

Важливою віхою у подоланні теоретичних й прикладних проблем у формуванні цифрових компетентностей здобувачів вищої фармацевтичної освіти стало ухвалення Рамки цифрової компетентності працівника охорони здоров'я [3], яку презентовано 07 лютого 2024 року. **Рамку було підготовлено** Міністерством охорони здоров'я України у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством освіти і науки України та Національною службою здоров'я України за сприяння Проєкту USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Її створено на основі проведеного комплексного експертного аналізу міжнародного досвіду, а також із урахуванням результатів досліджень та розробок українських та міжнародних фахівців щодо стану розвитку цифрових компетентностей в ЄС та в Україні.

У тексті Рамки цифрової компетентності працівника охорони здоров'я [5] представлено аналіз міжнародного досвіду з метою виявлення та вивчення існуючих рамок цифрової компетентності у сфері охорони здоров'я та задля врахування наявного досвіду при створенні Рамки цифрової компетентності в Україні. На підставі аналізу встановлюється необхідність регулярного перегляду та оновлення Рамки з урахуванням використання новітніх цифрових технологій у сфері охорони здоров'я. При цьому Рамку буде застосовано до різних професійних груп у сфері охорони здоров'я, включаючи основні групи працівників охорони здоров'я, а також інших (суміжних) спеціалістів у цій сфері.

Визначаючи міру важливості Рамки цифрових компетентностей для працівників охорони здоров'я України [3], слід вказати, що вона є інструментом для поліпшення рівня цифрових компетентностей працівників охорони здоров'я, допомоги органам державної влади у формуванні державної політики та плануванні освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення цифрової грамотності та практичного використання цифрових технологій працівниками охорони здоров'я. Ураховуючи виклики сьогодення, цю Рамку було адаптовано до національних, культурних, освітніх та економічних особливостей України. Наразі Рамка включає 4 виміри, 5 сфер, 25 компонентів та 4 рівня володіння цифровими компетентностями.

У розробленні змісту Рамки цифрової компетентності працівника охорони здоров'я [3] було взято за основу підхід до створення європейської концептуально-еталонної моделі Рамки цифрових компетентностей для громадян ЄС (The Digital Competence Framework for Citizens DigComp 2.1 та DigComp 2.2.1), а також досвід Великої Британії, США та Канади, рекомендації у сфері цифрових компетентностей від інших європейських та міжнародних інституцій, а також кращі світові та європейські практики в сфері охорони здоров'я [3]. Міжнародний досвід було адаптовано до національних особливостей, потреб та стану розвитку електронної системи охорони здоров'я в Україні.

Оскільки зміст Рамки цифрової компетентності працівника охорони здоров'я [3] було узгоджено з Рамкою цифрових компетентностей для громадян Європейського Союзу (DigComp) стило її схарактеризуємо.

Рамка цифрових компетентностей для громадян Європейського Союзу (DigComp) забезпечує загальне розуміння того, що таке цифрова компетентність. Інтегрована структура оновленої рамки DigComp 2.2 містить понад 250 нових прикладів знань, навичок і підходів, які допомагають громадянам впевнено, критично і безпечно взаємодіяти з цифровими технологіями, а також з технологіями, які з'являються на кшталт систем, керованих штучним інтелектом. Ця Рамка є концептуально-референтною моделлю для створення відповідних професійних рамок цифрових компетентностей для різних сфер (зокрема й охорони здоров'я).

Згідно з тематичним аналізом, більшість компонентів цифрової компетентності, які представлені у різних рамках, пов'язані з такими доменами, як цифрові концепції та процеси, управління інформацією та записами, спілкування, етичні норми та норми права, конфіденційність та безпека, технічні знання та технічна підтримка, використання цифрових технологій під час надання медичної допомоги. Для забезпечення відповідності рамки вимогам Європейського Союзу ї необхідно пов'язувати з процесами глобалізації та євроінтеграції.

Реалізація державної політики з цифровізації вищої фармацевтичної освіти в сучасній Україні базована на розвитку цифрових технологій й охоплює майже всі галузі, включно з освітньою. Це зумовлює необхідність подолання наявних обмежень в розвитку цифрової трансформації у вищій фармацевтичній освіті, формування у майбутніх магістрів фармації цифрових компетентностей ще на етапі набуття майбутньої професії. Так, використання цифрових технологій в освітньому процесі має підвищувати якість самостійної роботи студентів, стимулювати розвиток дослідницької діяльності і викладачів і здобувачів вищої фармацевтичної освіти, створювати нову дидактичну та методичну базу діяльності закладів вищої освіти, що відповідала б вимогам процесу

цифровізації, сприяти інтенсифікації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні.

Підсумком процесу здобуття вищої фармацевтичної освіти в умовах цифровізації має стати освоєння випускниками цифрових компетентностей – набору умінь і знань, необхідних для здійснення професійної діяльності з використанням цифрових технологій. Тенденції розвитку сучасних цифрових технологій спонукають науковців та практиків використовувати їх в освітньому, а також опановувати платформи масових відкритих онлайн-курсів (англ. Massive open online courses, MOOC).

Висновки. Викладене дає підстави для низки узагальнень. По-перше, державна політика України з питань цифровізації вищої фармацевтичної освіти цілком згоджується з пріоритетами Європейського Союзу у цій галузі, а також ураховує досвід розроблення й реалізації нормативних документів. По-друге, нормативно-правові акти України з досліджуваного питання розробляються й реалізуються на практиці з тим, покращити рівень цифрових компетентностей українців, допомогти у створенні державної політики та плануванні освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності та практичного використання засобів і сервісів цифрових технологій у вищій фармацевтичній освіті.

Перспективними науковими розвідками є обґрунтування вибору цифрових технологій у навчанні професійно орієнтованих дисциплін майбутніх магістрів фармації у медичних/фармацевтичних закладах вищої освіти України.

Джерела:

1. Зайченко Г. В., Горчакова Н. О., Савченко Н. В., Дорошенко А. І. Впровадження SMART-технологій у педагогічний процес кафедри фармакології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. *«Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення»*: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. в онлайн-режимі за допомогою системи microsoft teams

(Тернопіль, 20–21 трав. 2021 р.) / Терноп. нац. мед. ун-т імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. Тернопіль: ТНМУ, 2021. С. 209-2011.

2. Кайдалова Л.Г., Альохіна Н.В., Мосенцева С.М. Інноваційні технології у фармацевтичній освіті. *Фармація XXI століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України* (13-16 вересня 2016 року). Харків. 2016. Т. 2. С. 350.

3. Рамка цифрової компетентності працівника охорони здоров'я. Підготовлено Міністерством охорони здоров'я України у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством освіти і науки України та Національною службою здоров'я України за сприяння Проєкту USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Офіційний сайт міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%BD%D1%8C%20HEALTH.pdf>

4. Чхало О. М. Застосування технології BYOD в освітньому процесі аналітичної хімії. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2018. №3 (147). С. 10–15.

5. Bobrytska, V. I., Reva, T. D., Protska, S. M. & Chkhalo, O. M. (2020). Effectiveness and Stakeholders' Perceptions of the Integration of Automated E-Learning Courses into Vocational Education Programmes in Universities in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research* Vol. 19, No. 5, pp. 27-46, May 2020. <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.5.3>

6. Bobrytska V. I., Reva T. D., Beseda N. A., & Filippova L. V. Approaches to cultivating healthy behaviours in tertiary students: Systemic review. *European Journal of Educational Research*. 2020. No. 9(4). P. 1649-1653. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.4.1649>

It is substantiated that for the electronic health care system, digital competence becomes an integral component of the professional activity of medical workers, in particular pharmacists, which changes approaches in the system of professional training in higher medical / pharmaceutical education institutions of Ukraine. The peculiarities of the implementation of the state policy of Ukraine on

digitalization of higher pharmaceutical education, in particular its adaptation to European experience, are outlined.

Keywords: *state policy of Ukraine, digitalization of higher pharmaceutical education.*

Процька С. М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Вашкевич В. В., студент групи ІМОПд Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито модель реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти; окреслено роль євроінтеграції вищої освіти для покращення якості освіти України.

Ключові слова: євроінтеграція; європейські стандарти освіти; вища освіта; освітня політика.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Починаючи з 2005 року, із приєднанням системи вищої освіти України до Болонського процесу, освітня політика України вийшла на якісно новий виток у розробленні методології, організаційних і науково-методичних засад розвитку вітчизняної освіти, інтеграція в європейський та світовий освітній та науковий простори. Подалі в Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову й науково-технічну діяльність» (2015), рішенням Колегії МОН України документу «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи»

(2016) були визначені засади процесу євроінтеграції, які були остаточно затверджені в рамковому Законі України «Про освіту» (2017), зокрема в його меті, а саме: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [6; 7].

Аналіз наукових досліджень. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що в Україні надається належна увага дослідженню проблеми освітньої політики України. Актуальні аспекти означених проблем висвітлено у працях В. Андрущенко, В. Бобрицької, Р. Вернидуба, Т. Добко, С. Калашнікової, В. Кременя, В. Лугового, С. Ніколаєнко, В. Савельєва та інших. Проте дослідження моделі реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти, проводилися фрагментарно, що обґрунтовує актуальність їх здійснення з урахуванням сучасних викликів інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. В нашому дослідженні ми суголосні з визначенням В. Бобрицької дефініції «освітня політика» – це низка дій, спрямованих на досягнення цілей освітніх організацій та/або системи освіти [1].

Зазначимо, що поняття «євроінтеграція» розглядаємо як «процес впровадження європейських норм в українське законодавство. Таке впровадження має забезпечити: стабільну економіку, правову державу, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальну захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції. Це єдиний економічний, соціальний та гуманітарний простір, де відмовилися від кордонів та зайвих умовностей задля

вільного переміщення товарів, людей, послуг і капіталів, необмеженого обміну інформацією, культурними та науковими надбаннями» [3].

Зауважимо, що дефініція «європейські стандарти освіти» в широкому розуміння тлумачиться як «узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості» та «вивчення можливості створення надійної системи незалежних взаємних перевірок для агенцій та установ із забезпечення якості й/або надання акредитації» [8; 9].

В Законі України «Про вищу освіту» (2014) термін «вища освіта» визначається «як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [5].

Таким чином, розглянувши сутнісні характеристики основних понять дослідження, розкриємо модель реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти, що включає: мета, цілі, принципи та механізми євроінтеграції вищої освіти (рис. 1.)

Мета полягає в здійсненні низки дій для євроінтеграції вищої освіти України.

Цілі: покращити освіту, яку студенти отримують у ЗВО України як Європейського простору вищої освіти; допомагати ЗВО забезпечувати і підвищувати якість своєї діяльності і через якість стверджувати свої права на автономію; визначити основу діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти; зробити зовнішнє забезпечення якості більш прозорим і зрозумілим для всіх, хто бере в цьому участь [8].

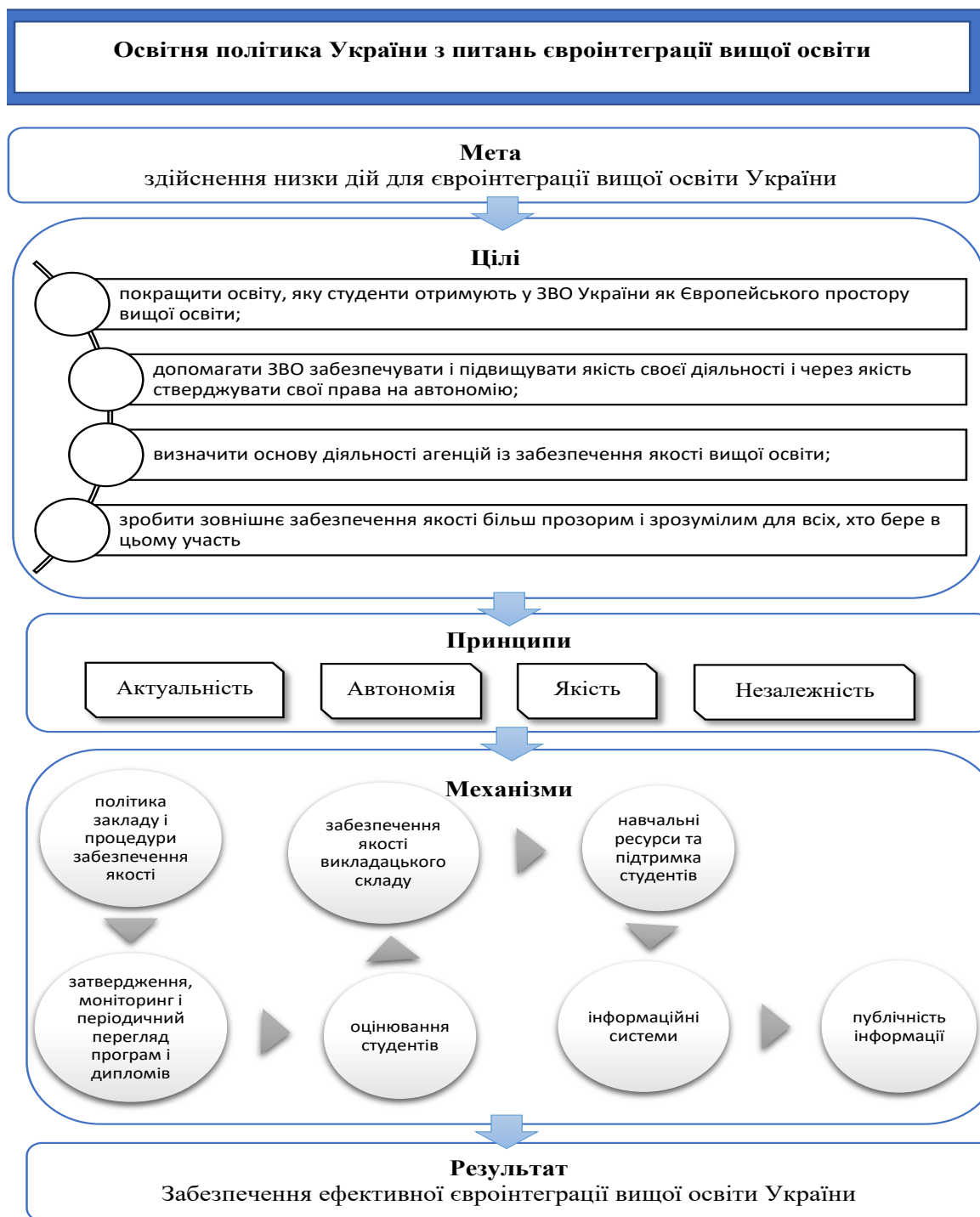

Рис. 1. Модель реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти

Принципи: *актуальність*, що передбачає зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти; *автономія*, тобто збалансоване усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність; *якість*, що передбачає система зовнішнього забезпечення якості, яка повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати

роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цієї системи своїх завдань; *незалежність*, агенції повинні бути незалежними в тому, що нестимуть самотійну відповідальність за свої дії; і що треті сторони, такі як заклади вищої освіти, міністерства чи інші учасники процесу, не впливатимуть на висновки і рекомендації їхніх перевірок [4].

Механізми євроінтеграції вищої освіти України: в нашому дослідженні за основу механізмів євроінтеграції вищої освіти України розглядаємо дослідження Р. Вернидуба [2], який відповідно до рекомендацій Європейської Асоціації з гарантування якості у вищій освіті ENQA для забезпечення інституційного рівня гарантування якості [9], визначає наступні складові:

1) політика закладу і процедури забезпечення якості – визначити стратегію, політику і процедури постійного підвищення якості освіти та забезпечити офіційний статус і широку публічність інформації [9];

2) затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм і дипломів – розробити та офіційно затвердити механізми періодичного перегляду, моніторингу та вдосконалення своїх навчальних програм [9];

3) оцінювання студентів – розробити, офіційно затвердити та реалізовувати систему оцінки знань, яка включає загальновідомі критерії, правила і процедури об'єктивності [9];

4) забезпечення якості викладацького складу – визначити процедури і критерії, які б засвідчували відповідну кваліфікацію і високий фаховий рівень викладачів [9];

5) навчальні ресурси та підтримка студентів – достатня забезпеченість навчальнолабораторним обладнанням і навчально-методичними матеріалами, лабораторними і навчальними приміщеннями, які відповідають програмним вимогам викладання [9];

6) інформаційні системи – розробка, запровадження та використання інформаційних систем збору, аналізу і використання об'єктивної інформації для ефективного управління навчальними програмами [9];

7) публічність інформації – публікація найновішої та об'єктивної інформації про навчальні програми, умови отримання академічних ступенів, системи оцінювання та атестації [9].

Результатом запропонованої моделі є забезпечення ефективної євроінтеграції вищої освіти України.

На підставі вище викладеного можна зробити **висновок**, що розроблена модель реалізації освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти висвітлює механізми євроінтеграції вищої освіти України.

Перспективною подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні рекомендації щодо практичного удосконалення освітньої політики України з питань євроінтеграції вищої освіти.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія* / За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрушин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 272–316.
2. Вернидуб Р.М. Забезпечення європейських стандартів якості вищої освіти. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 22. С. 10-13. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/vernudyb_12.pdf
3. Європейська та євроатлантична інтеграція. Сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html>
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

6. Процька С.М., Іванова К.В. Інтеграція вищої освіти України до освітнього та наукового простору ЄС: аналіз міжнародно-правових актів. Молода наука – 2022: соціально-освітні розвідки: Збірник матер. III всеук. наук.-практ. заочно-дист. конф. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 210 с. С. 83-88.
7. Процька С.М., Муха Л.В. Законодавчі механізми європейських країн щодо запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту. Молода наука – 2020: соціально-освітні розвідки: Матеріали наукової конференції (м. Київ 20 травня 2020 р.) Київ: «Видавництво «Гілея», 2020. Спецвипуск. С. 27–29.
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с. URL: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf> .
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf .

The article reveals the model of implementation of the educational policy of Ukraine on the European integration of higher education; the role of European integration of higher education for improving the quality of education in Ukraine is outlined.

Keywords: *European integration; European education standards; higher education; educational policy.*

Процька С.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті обґрунтовано практичні аспекти цифровізації освітнього процесу ЗВО в умовах війни на прикладі використання сервісів Google під час вивчення курсу "Освітня політика та лідерство" для студентів 2-го (магістерського) рівня вищої освіти в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова.

***Ключові слова:** цифровізація освітнього процесу; інформаційно-комунікаційні технології; сервіси Google.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Формування професійних компетентностей майбутнього фахівця в умовах впровадження сучасних цифрових технологій у практику освітнього процесу є одним з ключових пріоритетів розвитку вищої освіти сучасної України. Так, стратегічно важливим напрямом в системі вищої освіти вважаємо, організацію та впровадження сервісів Google в освітнє середовище, які створюють нові можливості для реалізації особистісного потенціалу майбутніх магістрів [4].

Аналіз наукових досліджень. Різні аспекти проблеми використання цифрових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів висвітлені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, досліджували теоретичні й практичні аспекти використання цифрових

технологій в освітньому процесі ЗВО – В. Биков, О. Глазунова, О. Глушак, М. Жалдак, О. Жильцов, Ю. Жук, О. Колгатін, К. Колос, М. Лещенко, С. Литвинова, А. Манако, Н. Морзе, Ю. Носенко, О. Овчарук, Л. Петухова, О. Пінчук, О. Соколюк, Н. Сороко, О. Співаковський, Є. Співаковська-Ванденберг, О. Спирін, Ю. Триус, М. Шишкіна, А. Яцишин та інші.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи точки зору вчених на сутнісні характеристики процесу формування інформаційного суспільства, поділяємо їх висновки про те, що цифрові технології все більше проникають в різні сфери життя, науки, освіти, виробництва, що вимагає від фахівців відповідних знань та вмінь їх застосовувати [1].

Успішний досвід впровадження цифрових технологій на прикладі Google сервісів є в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова. Зокрема, у процесі вивчення навчальної дисципліни (освітнього компонента) «Освітня політика та лідерство», під час проведення семінарських та практичних занять для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти, викладач для залучення всієї цільової аудиторії і при цьому швидкого оцінювання підготовки усіх студентів, використовує різні сервіси Google. Далі детальніше розглянемо застосунок Google Classroom [2; 3].

Починаючи з березня 2020 року в умовах карантину під час пандемії, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, викладачі кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики УДУ імені Михайла Драгоманова активно використовували можливості застосунку Google Classroom для створення електронних навчальних курсів дисциплін (рис. 1) [4].

Свої корективи внесла повномасштабна війна в Україні (наступ росії зруйнував плани кожного українця), коли було введено військовий стан: з 24 лютого 2022 року – значна частина викладачів та студентів УДУ імені Михайла Драгоманова була змушена змінити своє місце проживання (хтось виїхав за кордон, хтось в Україні переїхав в іншу область тощо) – відповідно для подальшої організації освітнього процесу та встановлення зв'язку зі студентами, на перший план вийшли цифрові технології Google. Так як у всіх

викладачів є корпоративна пошта Google, а студенти, маючи сучасні мобільні засоби зв'язку, також користуються поштами Google, застосунок Google Classroom став найдоступнішим [4; 6].

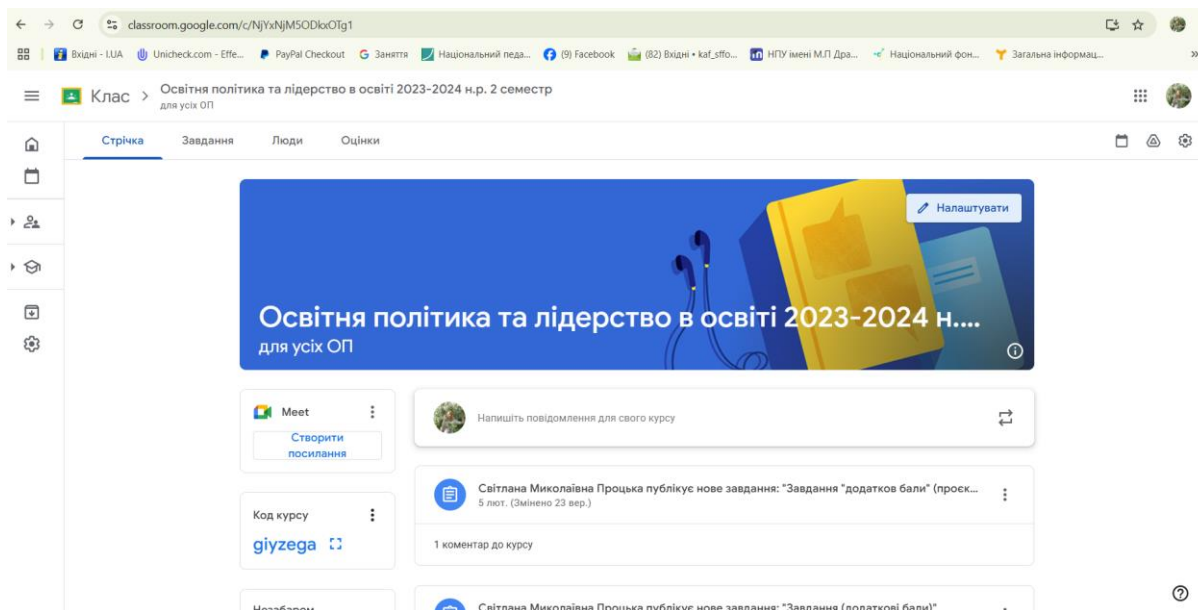

Рис. 1 Стартова сторінка електронного навчального курсу «Освітня політика та лідерство» в Google Classroom

В розділі «Завдання» – викладач відкрито розміщує всю необхідну інформацію зі своєї навчальної дисципліни (освітнього компоненту), яку вважає має засвоїти студент, опановуючи даний курс [4].

В розділі «Люди» – викладач має можливість залучати студентів до курсу, надіславши їм запрошення поштою або посилання на даний курс через різні соціальні мережі, контролювати кількість зареєстрованих студентів, а також за необхідності вилучати їх [4].

В розділі «Оцінки» – викладач проводить оцінювання практичних завдань. Тут він легко і доступно, з економією власного часу на перевірку та зведенням даних по кожному студенту, швидко отримує загальну картину освітніх результатів студентів. За необхідності, викладач також може відвідати індивідуальну сторінку кожного студента та оцінити його окремо [4; 5; 6].

З вище сказаного можна зробити **висновок**, що враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності магістрів важливо зазначити, що

використання сервісів Google (наприклад, Google Classroom) створює для них на етапі набуття професії умови, важливі для формування їх індивідуальної освітньої траєкторії та надає новітні підходи до навчальної комунікації, співпраці та співробітництва. Отже, враховуючи результати цієї наукової розвідки, вважаємо, що цифровізація системи вищої освіти забезпечує підвищення якості всієї галузі освіти вцілому.

Перспективною подальших досліджень вбачаємо у розробленні педагогічних умов впровадження цифрових технологій у ЗВО.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. (2015). Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія*. За ред. В. П. Андрущенка; Авт. кол. : В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. (с. 273-316). К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова.
2. Бобрицька В.І., Процька С.М. (2019). Організаційно-педагогічні умови використання електронних навчальних курсів в освітньому процесі закладів вищої освіти України. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр.* Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». 2 (15). 19–24. doi: 10.18372/2411-264x.15.14394
3. Процька, С. (2021). Використання сервісів Google під час вивчення курсу «Освітня політика». *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2(14), 144–154. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.14.2021.236889> .
4. Процька С. М. (2023). Освітня політика України з питань цифровізації освітнього процесу ЗВО: практичні аспекти онлайн навчання. **КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ, ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ**: Збірник матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 84-89.

5. Bobrytska, V. I., Reva, T. D., Protska, S. M. & Chkhalo, O. M. (2020). Effectiveness and Stakeholders' Perceptions of the Integration of Automated E-Learning Courses into Vocational Education Programmes in Universities in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research*, 19 (5), 27–46. doi: 10.26803/ijlter.19.5.3

6. Protska, S. (2022). Formation of IC-competence of the future master of educational and pedagogical sciences. *InterConf*, (99), 143-153. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2022.017>

The article substantiates the practical aspects of the digitization of the educational process of higher education in wartime using the example of using Google services during the study of the course "Educational Policy and Leadership" for students of the 2nd (master's) level of higher education at Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University.

Keywords: *digitalization of the educational process; information and communication technologies; Google services.*

СЕКЦІЯ II «ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЯК ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЇ І ЯК ПРЕДМЕТ ВИКЛАДАННЯ»

Вашкевич В. М., завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор

БЕЗПЕРЕРВНА МОВНА ОСВІТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах стрімкої глобалізації та інформаційного суспільства питання безперервної освіти стає особливо актуальним. Зокрема, мовна освіта в ЗВО відіграє важливу роль у підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати в багатокультурному та багатомовному середовищі. Водночас важливість індивідуалізації освітнього процесу, що враховує потреби та можливості кожного студента, вимагає нових підходів до організації навчання. Це підкреслює необхідність оптимізації навчальних програм з огляду на сучасні виклики.

Одним із ключових аспектів безперервної освіти є її здатність забезпечувати постійний розвиток особистості. За словами Т. В. Топчого, безперервна освіта формується як системне середовище, де відбувається не тільки професійний, а й особистісний розвиток індивіда [2]. Це набуває особливої ваги в умовах швидких змін на ринку праці, де адаптація до нових умов і знань стає необхідною складовою професійної підготовки. В контексті мовної освіти це означає розвиток не лише мовних навичок, але й ширшого соціокультурного досвіду.

Сучасні підходи до індивідуалізації безперервної мовної освіти в немовних вищих навчальних закладах, описані Л. В. Кушмар, Л. І. Бербенець та Л. А. Зоценко, пропонують ефективні моделі організації навчання, які враховують індивідуальні особливості студентів [1]. Ці підходи спрямовані на те, щоб кожен студент міг реалізувати свій потенціал і максимально ефективно інтегруватися у професійне середовище.

З одного боку, безперервна мовна освіта забезпечує неперервний розвиток навичок, необхідних для успішної професійної діяльності в глобалізованому світі. Вона сприяє підвищенню конкурентоспроможності фахівців та відкриває нові можливості для інтеграції в міжнародне співтовариство. Індивідуалізація навчального процесу дозволяє максимально врахувати особисті потреби студентів, створюючи умови для їхньої самореалізації та саморозвитку. Це робить мовну освіту не тільки засобом професійної підготовки, але й важливим елементом формування особистісних якостей, таких як комунікативні навички, міжкультурна компетентність та критичне мислення.

З іншого боку, впровадження таких підходів до безперервної освіти стикається з низкою викликів. Одним із головних питань є забезпечення ресурсної бази для ефективного індивідуалізації освітнього процесу, оскільки це вимагає не лише кваліфікованих викладачів, але й відповідного методичного забезпечення. Крім того, студенти мають різні вихідні рівні знань і мотивацію до навчання, що може ускладнювати реалізацію індивідуальних освітніх програм. Для успішного подолання цих викликів потрібна як системна підтримка на інституційному рівні, так і готовність самих студентів до активного навчання та розвитку.

Отже, питання оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти є важливою темою сучасної педагогіки, що потребує комплексного підходу. Викладачі мають не тільки володіти новітніми методиками, але й постійно вдосконалювати свої знання для того, щоб забезпечити якісну освіту в умовах швидкоплинних змін.

З позиції філософії освіти, безперервна мовна освіта набуває ще більшого значення як процес, що сприяє розвитку особистості в її цілісності. Філософія освіти підкреслює, що освіта – це не лише засіб передачі знань, але й інструмент формування критичного мислення, етичних цінностей та соціальної відповідальності. Безперервна освіта, зокрема мовна, є важливою складовою цього процесу, оскільки мова є основою комунікації та соціальної інтеграції. Вона допомагає не лише в професійному розвитку, а й у розумінні інших культур, що сприяє формуванню більш толерантної та відкритої особистості.

Філософія безперервної освіти також акцентує увагу на тому, що процес навчання повинен бути орієнтованим на розвиток автономії та самостійності індивіда. Індивідуалізація освітнього процесу відповідає цій ідеї, оскільки кожен студент має можливість розвиватися в своєму темпі, відповідно до власних інтересів і здібностей. Такий підхід дозволяє зробити освіту більш гнучкою та адаптивною до сучасних викликів, зокрема тих, які виникають в умовах технологічних змін та глобалізації.

З огляду на це, сучасні підходи до мовної освіти в немовних ЗВО можна розглядати як інструмент для формування не тільки професійних компетентностей, але й відповідального громадянства. Через мову як засіб комунікації освіта стає ключовим елементом у розвитку особистості, здатної до критичного аналізу та взаємодії з різноманітними соціальними і культурними контекстами.

Джерела:

1. Кушмар Л. В., Бербенець Л. І., Зоценко Л. А. Сучасні підходи до оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти в немовних вищих навчальних закладах. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2019. №. 1. С. 72-76.
2. Топчий Т. В. Безперервна освіта як системне середовище формування особистості. *Вісник Національного університету Юридична академія*

України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, Вип. 3, 2014, С. 222-228.

*Olga Gomilko. H. Skovoroda Institute of
Philosophy, the National Academy of
Sciences of Ukraine*

ETHICAL DIMENSION OF THE WAR IN UKRAINE: HUMANISM AND DEHUMANIZATION

The war exacerbates many issues and requires their understanding from a new perspective. Like the world order, modern life's moral-ethical and existential dimensions are undergoing significant changes. It is not only about Russia's war against Ukraine. The terrorist attack of Hamas on Israel blew up another hot spot in the world. Although these military conflicts are different, they are united by the shared nature of war - the legitimization of violence and aggression.

War loosens moral restraints from human vices. Even by virtue of war a human propensity for destruction acquires value justifications. It is because no victory in the war without killing people. Waging the war presumes tolerability to amorality. The latter helps to dehumanize the enemy, not only making people kill them but also letting people be indifferent towards, disregard for, or incapable of moral.

Simon Shuster in his book *The Showman* describes his visits to the children's summer camp in occupied Buch, where the Russian military was stationed and where they committed brutal war crimes against the civilian population.

Dirty mattress and cigarette butts lay on the floor, and, in main room upstairs, there was an add trove of loot apparently taken from local homes: an old boom box, some costume jewelry, a leather briefcase – none of valuable enough for soldiers to carry as they fled. In one room, the Russians left a pile of hair shorn off with clippers. On the floor of another sat two dried limbs of human shit. “This was no army”, Roslic told me. “This was a horde” (147).

Next, the author mentions V. Zelenskyi's words

The devil is not far away, not a future of our myths and nightmares. He`s here on this earth (149).

Also, in the book, there is a reference to the Polish parliamentarian about Bucha and other liberated cities around Kyiv as

Golgotha of the twenty-first century (151).

The words horde, devil, and Golgotha indicate that the events described have little to do with humanism. Since the latter is a phenomenon of European culture based on recognizing a human being as a higher value, does war as a cultural phenomenon and humanism as a cultural idea constantly contradict each other?

There is a cultural intention to make humanism prevent war. We could discuss the prohibition of war through cultural tools - on moral and legislative levels. It is known that animals do not wage wars. War is a cultural phenomenon, not a biological fact. War witnesses its cultural nature in various normative regulations of wars. War laws are cruel and murderous, but they pursue to restrict human violence and prevent waging war arbitrarily. With humanism there is the growing number of international laws and regulations, in particular, Geneva and Hague Conventions.

Last century demonstrates such steps. Until the end of the First World War, resorting to the use of armed force was regarded not as an illegal act but as an acceptable way of settling disputes. In 1919, the Covenant of the League of Nations and, in 1928, the Treaty of Paris (the Briand-Kellogg Pact) sought to outlaw war. The adoption of the United Nations Charter in 1945 stated:

The members of the Organization shall abstain, in their international relations, from resorting to the threat or use of force ...

However, the UN Charter upholds States' right to individual or collective self-defence in response to aggression by another State (or group of States). Accordingly, the right to the status of *a just war* is recognized (long cultural tradition in Catholic theology, tradition of natural law, etc.). If war can be just, it can be considered moral and ethical. The war launched by Russia is a just war for Ukrainians. Since they only protect their territory, culture, and identity, they do not show ambition to conquer and destroy Russia.

The problem is to produce the arguments in favor of the moral and ethical justification of a just war. If we deny the relevance of moral principles in the analysis

of war is there a morality of war? What defines a morality of war if war is justified through the process of dehumanizing the enemy on both sides - the aggressor and the victim? In case of a just war is dehumanization a moral value?

Dehumanization is the deprivation of a person's a human essence. When we verbally, graphically, or in some other way give a person or a group of people the image of an animal, thing, etc., we are thus taking it outside the category of 'human' and transferring the corresponding nonhuman features to it—depending on what we compare it to.

The dehumanization of Ukrainians is a long-term process which acquired different manifestations depending on the existing regime in Russia. The level of support for the actions of the Russian armed forces remains high (72%). <https://thepage.ua/ua/politics/stavlennya-rosiyan-do-vijni-u-veresni-2023-roku-opituvannya>. Russian soldiers were well prepared to kill, torture, rape and rob Ukrainians in this war. Since Ukrainians are not human, they are Nazis. For they must be razed to the ground.

Considering the brutal atrocities committed by Russian soldiers against Ukrainians, Ukrainians also dehumanize Russians, lowering them in the system of values. The dehumanization of the enemy became an element of informational and psychological policy. Some examples of such policy.

Pig dogs, rashists, katsaps, and orks are derogatory nicknames for the enemy. Pig dogs are a relatively old image containing no additional information except associating two animals with an exemplary twist of unclean creatures. In many cultures, a pig is a dirty animal, just like a dog is a creature that eats its excrement. Therefore, calling Russians pig dogs is the same as calling them scumbags.

It is fascinating that there is a connection between the process of dehumanization of the enemy and the strengthening of humanistic tendencies in Ukrainian society. Thus, the image of pig dogs, on the one hand, reduces the image of the enemy to animals and, on the other hand, strengthens the humanistic attitude towards animals, actualizing animal rights discourse. A drawing by Oleksandr Greho with an inscription -- Don't call Russians animals because we have a soul, and they

don't have one – can be considered a humorous answer to the dehumanization narratives.

Most people who use the term orcs refer, most likely, to Tolkien and his characters. From a cultural point of view, this is a fascinating phenomenon because, in Tolkien, orcs were once elves, but then they were captured and tortured by evil forces until they lost all human resemblance.

Vatnik comes from the eponymous piece of clothing associated with the Gulag and labour camps. In general, since 2014, a “quilted man” is a person who values this absolutely ugly and totalitarian detail of his own culture more than anything else. Vatnic does not just live in the swamp but actively tries to drag everyone else there and reacts aggressively when people do not believe that this swamp is better. When a person is called that, it means that he is not affected by rational arguments, it makes no sense to talk to him, and he is convinced that his poor life is better than the quiet life of anyone else.

Katsap is the Turkic word which means "butcher" in a very negative sense. It is not by chance that the Russian colonel general Mizintsev, who led the siege of Mariupol, was called the “butcher of Mariupol”.

Also, "kaktsap" implies to be “like a goat”. An image like "I'm not Katsap, I'm Russian" again appeals to the issue of animal rights protection.

Rashist. In the context of dehumanization, the derogative term Rashists, the words "Russian" and "fascism" are merged. A racist is a person for whom the Russian national idea has turned into a fascist concept of uniting everyone in one imperial state. A racist professes fascist ideology while at the same time considering Russia superior to other nations. The term rashist is widely used by Ukrainian officials and media. Still, on the ordinary level of communication, there are a lot of connotations with the animal world in the images of rashist.

Rusnia is rather a derivative name of Russians from the word "Russian" and a contemptuous mockery of their Russianness. Although this is a debatable name because it refers to the word Rus, in wartime, it is widely used in the context of

dehumanizing the enemy. Even without a clear derogatory meaning, the word Rusnia becomes a substitute for the word Russians to deny their status as the nation.

Moskal is also a widely used word. This is what they call modern Russians who arbitrarily came to the territory of Ukraine and showed their superiority and lack of culture. The use of the word Moskal corresponds to the historical tradition of Ukrainian culture. Thus, Kotlyarevskyi already uses the term moskal precisely in the sense of “rude ill-mannered person”.

Vanky is also the replacement of the name of the enemy army with one name, pronounced without any respect. Masha Kondratenko's song "Vanka-ustanka" dehumanises the enemy by naming them Vanky. She explains her plot so: "vanka-vstanka" is a comic song with a taste of satire and sarcasm, which I wrote to raise the morale of our soldiers and Ukrainians! Vanka-vstanka is the name of a traditional Russian toy that, in the context of the song, characterizes the occupier, whose best destiny on Ukrainian soil is to find a black bag for himself until it was handed to him by our Cossacks from the Armed Forces!.. Each of us is fighting on our front; my front is musical, and on it, I will stand for my native country until the end: I will raise my spirits, experience pain, rejoice in successes and cry in unison with the whole people, but all this - with infinite faith in our victory!"

<https://www.youtube.com/watch?v=IV9q901vS6o>

At the same time Ex Secretary of the National Security and Defense Council of Ukraine, Oleksiy Danilov, called on his Facebook page not to call Russians "Orcs", "Rusnaya", or "pig dogs" because this blurs the image of the enemy (<https://suspilne.media/culture/346312-ne-potribno-rozmivati-obraz-voroga-danilov-zaklikav-ne-nazivati-rosian-orkami-rusneu-ci-svinosobakami>).

Whereas Anton Drobovych, Head of the Ukrainian Institute of National Memory, claims that the nation needed insult words to replace the neutral "Russian" with something irritating and offensive, which would immediately show at the level of words that Ukrainians are hurt, regrettable, and unbearable. These words are not always the language of hate in the sense that they might have been before the war, but they are the language of pain and anger, which arose as a response to hostility and

injustice. This story opens a challenging question - what is the difference between the language of hostility and the language of pain? When the purpose of words is not to cause hatred but to express one's defenselessness and helplessness, at least with a word(<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/15/7346243/>).

What is the effect of dehumanization? The first and most simple: when we identify someone with an animal or an object, we thus: a) endow it with the qualities with which the object is associated; b) we put ourselves above him (because we are people) and give ourselves the right to impose our will on him at our own discretion, to limit his animal (primitive) needs from the height of our mind.

The most terrible power of dehumanization is that it frees the hands of violence.

The enemy is not a person. It has nothing to do with humans. The enemy is an animal.

The enemy is a beast, predatory and hungry for blood. To protect oneself means to kill enemy.

Appealing to international law to justify a just war involves appealing to generally recognized moral values. Because the war is declared just, it is mainly about the theory of justice in providing self-defense, punishment aggressor, return of the unjustly captured, in the case of the war in Ukraine, children, and cultural artefacts, etc.

War complicates the moral definition of what constitutes good intentions. What is meant by victory in a just war?

According to Augustine, just war must be justified by pursuing peace and justice. However, winning a just war requires dehumanizing the enemy. It becomes a necessary condition of war. The ethics of just war provides moral justification for dehumanization. Tom Holland talks about the fundamentally different ethics of the Roman Empire. Recognizing it makes us think about different ethics of war. Probably the ancient Romans could help us solve the ethics dilemma of the song "vanka-vstanka". Is it a song about peace and justice or the dark sides of human nature?

Ukrainian artist Maria Dilai calls her paintings "Resurgence through Art". She is the first artist in Europe to raise the topic of psychological and physical violence in

painting (https://teren.in.ua/news/ya-vyrishyla-malyuvaty-te-shho-vidchuvayu-u-ternopoli-vidkrylas-vystavka-kartyn-mariyi-dilaj-fotoreportazh_380817.html).

Dehumanization is a phenomenon that is not only caused by war. Any form of violence implies a rejection of the humanistic perception of a person as an individual. Instead, humans are reduced to derogatory and contemptuous definitions prevailing in society.

The problem of dehumanizing the enemy during war raises the question of justice after war. How can we connect the experience of the violence of war with the subsequent reconstruction of the country? As a matter of fact, dehumanizing the enemy does not always have a humanistic or therapeutic effect. Organizations working to prevent domestic violence claim the opposite. The level of violence increases as the war progresses. Society, in the challenges of war, is forced to find a solution to the dilemma between killing the enemy and humanism.

Горянський С. В., аспірант кафедри етики та естетики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

РОЛЬ ІТ-ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний світ переживає інтенсивні процеси цифровізації, що вимагає відповідних змін у системі освіти. ІТ-освіта стає ключовим елементом підготовки фахівців, здатних працювати в умовах інформаційного суспільства. В Україні питання розвитку ІТ-освіти набуває особливої актуальності з огляду на потребу інтеграції у світовий ринок інформаційних товарів і послуг.

Метою даного дослідження є аналіз ролі ІТ-освіти в Україні, виявлення основних проблем та перспектив її розвитку на основі аналізу наукових праць провідних українських дослідників.

За даними М.-О. Єршова [1], українська ІТ-освіта має значний потенціал для виходу на світовий ринок інформаційних товарів і послуг. Автор зазначає, що високий рівень підготовки ІТ-фахівців в Україні дозволяє їм успішно конкурувати на міжнародному ринку праці. Українські ІТ-спеціалісти відзначаються високим професіоналізмом, креативністю та адаптивністю до сучасних технологічних змін.

Однак існують проблеми, пов'язані з недостатнім фінансуванням освітніх закладів, застарілою матеріально-технічною базою та відсутністю належної інтеграції між освітою та ІТ-індустрією. Для підвищення конкурентоспроможності української ІТ-освіти необхідно впроваджувати інноваційні методи навчання, оновлювати навчальні програми та активізувати міжнародну співпрацю.

Кремень В. Г. та співавтори [2] у своєму дослідженні аналізують стан, проблеми та перспективи науково-методичного забезпечення цифровізації освіти в Україні. Автори підкреслюють, що для ефективної цифровізації необхідно розробити сучасні освітні стандарти, навчальні програми та методики, які відповідають вимогам інформаційного суспільства.

Основні проблеми, виявлені дослідниками:

- 1) Недостатній рівень підготовки педагогічних кадрів у сфері ІТ. Багато викладачів не володіють достатніми цифровими компетентностями для ефективного використання інформаційних технологій у навчальному процесі.
- 2) Відсутність єдиної стратегії цифровізації освіти на державному рівні. Це призводить до несистемності та фрагментарності впровадження цифрових технологій у освіту.
- 3) Необхідність оновлення матеріально-технічної бази освітніх закладів. Багато шкіл та університетів не мають сучасного обладнання та доступу до швидкісного інтернету.

Перспективи розвитку включають:

- 1) Створення національної платформи для дистанційного та змішаного навчання, що забезпечить доступ до якісної освіти незалежно від місця проживання.
- 2) Розробка та впровадження цифрових освітніх ресурсів, які будуть відповідати сучасним стандартам та потребам ринку праці.
- 3) Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сфері ІТ через програми перепідготовки та підвищення кваліфікації.

О.А. Криклій [3] розглядає роль освіти у подоланні цифрових розривів та забезпеченні цифрової інклюзії. Автор зазначає, що цифрові розриви виникають внаслідок нерівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та різного рівня цифрової компетентності населення.

Освіта відіграє ключову роль у подоланні цих розривів шляхом:

- 1) Забезпечення доступу до якісної ІТ-освіти для всіх верств населення, включаючи сільські та віддалені райони.
- 2) Розвитку цифрової грамотності та компетентності з раннього віку, що сприятиме формуванню навичок, необхідних у сучасному суспільстві.
- 3) Впровадження інклюзивних освітніх практик, що враховують потреби осіб з обмеженими можливостями та вразливих груп населення.

Автор підкреслює, що державна політика повинна сприяти розвитку цифрової інклюзії через інвестиції в освіту, інфраструктуру та підтримку соціально незахищених верств населення.

З огляду на аналізовані джерела, перспективи розвитку ІТ-освіти в Україні включають модернізацію освітніх програм з урахуванням сучасних тенденцій у сфері ІТ та вимог ринку праці. Посилення співпраці між освітніми закладами та ІТ-індустрією, що дозволить забезпечити практичну спрямованість навчання та підвищити конкурентоспроможність випускників. Розвиток дистанційного та змішаного навчання, що розширить доступ до ІТ-освіти та сприятиме подоланню цифрових розривів. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері інформаційних технологій через систематичне навчання та професійний розвиток. Впровадження інноваційних освітніх технологій та методик навчання, які стимулюють креативність та критичне мислення студентів.

Таким чином, ІТ-освіта в Україні має значний потенціал для розвитку та інтеграції у світовий ринок інформаційних товарів і послуг. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити низку проблем, пов'язаних з цифровізацією освіти, підвищенням цифрової інклюзії та подоланням цифрових розривів. Державна політика та освітні заклади повинні активно співпрацювати для створення сучасної, інклюзивної та ефективної системи ІТ-освіти, яка відповідає вимогам інформаційного суспільства та забезпечує конкурентоспроможність України на міжнародній арені.

Джерела:

1. Єршов М.-О. Роль української ІТ-освіти на світовому ринку інформаційних товарів і послуг. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 2018, № 16, С. 74-81.
2. Кремень, В. Г., Биков, В. Ю., Ляшенко, О. І., Литвинова, С. Г., Луговий, В. І., Мальований, Ю. І., Топузов, О. М. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2022, № 4(2), С. 1-49.
3. Криклій О.А. Роль освіти у подоланні цифрових розривів та забезпеченні цифрової інклюзії. Науковий погляд: економіка та управління, 2021, №5 (75), С. 33-40.

Заїчко В. В., аспірантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На сьогодні, в науковому товаристві є однозначне розуміння того, що ключовим фактором об'єднання людей є мова. Як говорив німецький філософ Мартін Гайдеггер: «Мова – дім буття» [Цит. за 5]. Ми живемо у мові. Нічого поза мовою не існує, якщо його немає в мові, воно не існує. Ми бачимо, що мова є фундаментальним чинником визначення ідентичності особистості. Адже на мові все базується: виклад інформації, усної та писемної. Завдяки мові стає можливим розуміння людей один одного, що є важливим для їх подальшої культурної та соціальної еволюції. Тому мова і культура тісно взаємодіють, адже завдяки мові культура формується та набуває поширення. Мова як і культура впливає на процес ідентифікації людини до іншої людини чи групи людей за певними зовнішніми чи внутрішніми ознаками.

З цього слідує, що мова має властивість видозмінення відповідно до певних потреб та запитів суспільства. Кожна мова світу має свої особливості форми існування, що спонукало до утворення мовної картини світу. На цьому аспекті зосередимося детальніше.

Отож, на сучасному етапі лінгвістичних досліджень налічується велика кількість визначень терміну «картина світу». Багато мовознавців при цьому прагнуть надати цьому поняттю нового змісту, наділяючи його певними характеристиками, притаманними для сфери певного свого дослідження. У

своїй роботі Б. Ворф дав можливість вченим виокремити основні подібності наукової картини світу в порівнянні із мовною, яка, на його думку, «незмірно старша за наукову, а отже, за ступенем інформаційної насиченості мовні картини світу передують науковим. Крім того, мовні картини світу завжди своєрідні, а отже, плюралістичні, тоді як науковці прагнуть до монізму, оскільки істина універсальна» [3] (*переклад – авт.*). Науковець у своїй роботі наголошує на тому, що сприйняття світу людини залежить від того, якою мовою вона володіє. На його думку «характер пізнання дійсності залежить від того, якою мовою мислять суб'єкти, так що при докорінних відмінностях мов, якими вони користуються, процес їх пізнавальної діяльності та його результати також будуть суттєво відрізнятися» [Цит. за 1].

Звідси розуміємо, що мовне впорядкування предметів та явищ не може бути однаковим у кожної людини, адже в залежності від соціуму та мови, якою володіє індивід відбувається різне сприйняття реальності й усвідомлення своєї ідентичності.

У працях різних вчених таких як О. Корнілова, В. Манакіна, З. Попова та інших знаходимо поняття національно-культурної картини світу, наукової картини світу, політичної картини світу, поетичної картини світу [Цит. за 5]. Варто відзначити, що мовна картина світу має свою особливість творення, яка залежить від способу пізнання людиною навколишнього світу. Так, деякі вчені розмежовують наукову та наївну картини світу. Наукова картина світу на думку вченої І. Заремської полягає в науковому пізнанні й відображенні реальної дійсності, а наївна картина світу відображає актуалізацію емоційного пізнання в результаті повсякденного досвіду і різних видів перетворюючої діяльності людини під час побутових справ [4, с. 399].

Можна прослідкувати за тим, що одним із основних напрямів сучасної лінгвістики є антропоцентризм, який на думку вченого О. Бондаренка полягає у визнанні важливої ролі людини в творенні та функціонуванні мови [2, с. 320]. Проте, перші лінгвістичні дослідження щодо зв'язку між історією мови та

історією певного народу і впливу мови на духовний світ цього ж народу проаналізував ще В. Гумбольдт.

Також слід розуміти, що у світі існує скільки картин світу, скільки й людей, адже кожен є індивідуальною особистістю, а отже, по-своєму може сприймати ті, чи інші події її життя. Таким чином формується індивідуальний світогляд людини, який згодом породжує індивідуальну картину її світу. Залежно від сфери пізнання людини (міфологія, релігія, наука), виокремлюються різні призми особистісного сприйняття людиною певного явища, у результаті такого світобачення, формуються відповідні картини світу – міфологічні, релігійні, філософські, наукові. У своїй науковій праці вчена І. Заремська наголошує на тому, що «суб'єктом картини світу (буття), який спостерігає світ і відображає результати свого пізнання, можуть бути: окрема особистість (емпіричний суб'єкт); окрема група людей; окремих народ; людство в цілому» [4, с. 399-400].

Таким чином, мовна картина світу не є універсальна, а втілює різні культури, традиції та мовні особливості кожного з народів, що живуть на землі, а тому має давню історію і є давнішою за наукову та інші картини світу. Мовна картина світу відрізняється лінгвістичними особливостями кожного народу, а тому покликана для збереження кожної мови, натомість як наукова картина світу уніфікована, адже людство прагне спільно розв'язати певні проблеми, які стосуються різних аспектів людського життя та діяльності. Інші ж картини світу покликані для розв'язання ще вужчих проблем в окремих галузях науки та мистецтва: культурній, літературній, політичній та інших.

Отже, дослідивши мову як засіб формування національної ідентичності було виявлено, що мова кожної нації своя, яка була створена на основі мовної картини світу. Тому відповідно до звичаїв та традицій певного народу, мова перебрала на себе функції формування національної ідентичності людей.

Джерела:

1. Богданова Т. Про роль мови в пізнавальній діяльності людини. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/705.pdf>
2. Бондаренко І. Інформаційна складова гібридної війни РФ проти України. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf
3. Гіпотеза Сепіра – Ворфа // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1: А — Л. — С. 229
4. Заремська І. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nchnpu_10_2011_7_90
5. Саєвич І. Теорія картини світу: ключові поняття. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/757/1/I_SAEVICH_LINGVISTIKA_2_GI.pdf

*Іванець Н. В., Доктор філософії (PhD),
завідувачка лабораторії соціальної
філософії, філософії освіти та
освітньої політики кафедри соціальної
філософії, філософії освіти та
освітньої політики Навчально-
наукового інституту філософії та
освітньої політики Українського
державного університету імені
Михайла Драгоманова*

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянська освіта є фундаментальною складовою розвитку демократичного суспільства та формування активного відповідального громадянина. Ще Арістотель у своїй «Політиці» наголошував на важливості участі громадян у державних справах та їхній обізнаності щодо політичних процесів [1]. Він вважав, що добробут держави залежить від доброчесності її громадян, а освіта повинна сприяти вихованню таких чеснот. Його ідеї залишаються актуальними і в сучасному контексті, адже формування громадянської свідомості є ключем до стійкості та розвитку демократичних інститутів.

Сучасні дослідники, такі як Воронкова В. та Кивлюк О., розвивають концепцію активного відповідального громадянства як основу для розвитку демократії та громадянського суспільства [2]. Вони підкреслюють, що громадянська освіта має не лише передавати знання про права та обов'язки громадян, але й формувати навички критичного мислення, толерантності та готовності до соціальної взаємодії. Це особливо важливо в умовах глобалізації

та інформаційного суспільства, де громадяни стикаються з новими викликами та потребують компетенцій для їх подолання.

Практичні аспекти громадянської освіти детально розглядаються у підручнику під загальною редакцією Т. Бакка та Т. Мелещенко [3]. Автори наголошують на методиках навчання, які сприяють активному залученню студентів у процес пізнання та розуміння соціально-політичних реалій. Вони пропонують інтерактивні підходи, проєктну діяльність та інші методи, що стимулюють самостійну діяльність учнів і розвиток їхніх громадянських компетенцій. Такий підхід дозволяє не лише передати теоретичні знання, але й формувати практичні навички, необхідні для участі в житті громади та держави.

Клюзко К. та Колесник Л. у своїй праці «Громадянська освіта: мистецтво творити зміни» акцентують увагу на тому, що громадянська освіта є не просто навчанням, а мистецтвом впливу на суспільні процеси [4]. Вони вважають, що кожен громадянин має потенціал бути агентом змін, і завдання освіти – розкрити цей потенціал. Автори пропонують підходи, які допомагають учням усвідомити свою роль у суспільстві, розвинути лідерські якості та здатність до колективної дії. Це особливо актуально в контексті сучасних соціальних рухів та ініціатив, де молодь часто виступає як драйвер змін.

З одного боку, громадянська освіта виступає як інструмент консолідації суспільства, сприяючи формуванню спільних цінностей та національної ідентичності [2]. Вона допомагає громадянам зрозуміти свої права та обов'язки, розвиває почуття відповідальності за майбутнє країни та стимулює участь у демократичних процесах. Це особливо важливо в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна, таких як політична нестабільність та соціальні розколи.

З іншого боку, впровадження громадянської освіти стикається з низкою перешкод. Недостатнє фінансування, брак кваліфікованих педагогів та відсутність сучасних методичних матеріалів можуть обмежувати її ефективність [3]. Крім того, існує ризик формалізації процесу навчання, коли громадянська освіта сприймається лише як ще один предмет у навчальній

програмі, без глибокого розуміння її суті та значення. Тому важливо забезпечити комплексний підхід, який включає не лише теоретичні знання, але й практичний досвід та залучення учнів до реальних громадських ініціатив.

Таким чином, громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні активного, відповідального та обізнаного громадянина. Вона базується на багатовікових філософських традиціях і адаптується до сучасних потреб суспільства. Інтеграція теоретичних знань з практичними навичками, розвиток критичного мислення та соціальної відповідальності – все це є невід’ємними компонентами ефективної громадянської освіти. Сприяючи формуванню громадянської свідомості, освіта стає потужним інструментом для зміцнення демократії та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Джерела:

1. Арістотель. *Політика*. Крига третя. К., 2000. С. 66-98.
2. Воронкова В, Кивлюк, О. Концепція активного відповідального громадянства для розвитку демократії та громадянського суспільства *Humanities Studies*. 2022, № 11 (88). С. 110-119.
3. *Громадянська освіта та методика її навчання* : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. Бакка, Т. Мелещенко, К. : УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с.
4. *Громадянська освіта: мистецтво творити зміни* / Ключко, К., Колесник, Л. Київ: Компринт, 2020. 74 с.

Кийков О. Ю., кандидат філософських наук, директор дирекції «Динсервіс»

ГІБРИДНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Сучасне суспільство переживає глибокі трансформації, зумовлені глобалізацією, розвитком інформаційних технологій та зміною соціальних відносин. У цих умовах система освіти потребує нових підходів до управління, які б відповідали викликам часу. Гібридний менеджмент в освіті стає одним із перспективних напрямків, що поєднує традиційні та інноваційні методи управління. Гібридний менеджмент можна визначити як поєднання різних управлінських підходів та практик для досягнення ефективності в умовах невизначеності та швидких змін. У контексті освіти це означає інтеграцію класичних управлінських моделей з новими технологіями та інноваційними методами навчання.

Важливість освітньої політики в контексті гібридного менеджменту підкреслюють Андрущенко В.П. та Савельєв В.Л. у своїй праці «Освітня політика (огляд порядку денного)» [1]. Вони зазначають, що сучасна освітня політика повинна бути гнучкою та адаптивною, враховувати глобальні тенденції та національні особливості. Гібридний менеджмент сприяє реалізації такої політики через поєднання різних управлінських підходів.

Бех Ю.В. у монографії «Філософія управління соціальними системами» [2] розглядає управління як філософську категорію, підкреслюючи важливість системного підходу та ціннісних основ. У контексті гібридного менеджменту це означає необхідність врахування соціальних, культурних та етичних аспектів в управлінні освітніми закладами.

Вашкевич В.М. та Кивлюк О.П. досліджують екстерналізацію освітніх послуг як інструмент розвитку освіти [3]. Вони підкреслюють, що залучення зовнішніх ресурсів та партнерств сприяє інноваціям та підвищенню якості

освіти. Гібридний менеджмент у цьому контексті виступає як механізм поєднання внутрішніх та зовнішніх ресурсів для досягнення стратегічних цілей.

Впровадження гібридного менеджменту в освіті стикається з низкою викликів:

- 1) Розрив між теорією та практикою. Необхідність адаптації теоретичних моделей до реальних умов освітніх закладів.
- 2) Опір змінам. Традиційна культура управління може перешкоджати впровадженню нових підходів.
- 3) Потреба в підготовці кадрів. Важливість підвищення кваліфікації управлінців та педагогів для роботи в умовах гібридного менеджменту.

Для успішного впровадження гібридного менеджменту необхідно:

- 1) Розробити нормативно-правову базу, яка б підтримувала інноваційні управлінські практики.
- 2) Стимулювати партнерства між освітніми закладами, бізнесом та громадськими організаціями.
- 3) Інвестувати в професійний розвиток управлінців та педагогів.

Висновки. Гібридний менеджмент в освіті ХХІ століття є перспективним напрямком, який відповідає викликам сучасного суспільства. Поєднання традиційних та інноваційних підходів до управління сприяє підвищенню ефективності освітніх процесів, розвитку кадрового потенціалу та інтеграції України в глобальний освітній простір. Використання наукових напрацювань провідних українських дослідників дозволяє сформулювати стратегію впровадження гібридного менеджменту, враховуючи національні особливості та міжнародний досвід.

Джерела:

1. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). К.: «МП Леся». 2010. 368 с.
2. Бех Ю.В. Філософія управління соціальними системами : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 623 с.

3. Вашкевич В.М., Кивлюк О.П. Екстерналізація освітніх послуг як шлях до розвитку освіти. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики», м. Київ, 2019. С. 16-19.

Левченков Є. О., аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ ПРОГРАМУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна цифрова культура значною мірою формується під впливом стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Програмування, будучи основою цих технологій, відіграє ключову роль не лише в технічному аспекті, але й у зміні способів мислення, комунікації та творчості сучасної людини. Воно стає невід'ємною частиною повсякденного життя, впливаючи на різні сфери діяльності. Метою цієї статті є аналіз впливу програмування на формування сучасної цифрової культури, особливо через призму освіти та інноваційних методів навчання.

Алгоритмічна культура є фундаментальною складовою підготовки майбутніх вчителів інформатики. За даними Малоряна В. Л., розвиток алгоритмічної культури сприяє формуванню логічного мислення, творчих здібностей та вміння системно аналізувати інформацію [1]. Програмування виступає як засіб розвитку цих компетенцій, що є необхідними в умовах інформаційного суспільства. Проте існують певні проблеми в процесі формування алгоритмічної культури, серед яких недостатня мотивація студентів до вивчення теоретичних аспектів програмування, відсутність практичної інтеграції теорії та практики, а також технічні обмеження в освітніх закладах, які не дозволяють використовувати сучасні програмні засоби.

Подолання цих проблем є важливим для підготовки фахівців, здатних активно впливати на цифрову культуру та технологічний прогрес.

Інноваційний підхід до навчання програмування пропонують Вельбицький І. В. та Дем'яненко В. Б. у своїй концепції програмування без мов програмування [2]. Вони розробили графічну поліглот-концепцію, яка дозволяє навчатися основам програмування без глибокого занурення в синтаксис конкретних мов. Цей підхід використовує графічні елементи для побудови алгоритмів, що спрощує розуміння складних логічних конструкцій. Універсальність цього методу дозволяє застосовувати отримані знання в різних мовах програмування після освоєння базових принципів. Такий підхід підвищує мотивацію студентів через більш інтуїтивне та наочне навчання, сприяючи більш широкому залученню різних груп населення до вивчення програмування і, таким чином, розширюючи вплив програмування на цифрову культуру.

Програмування формує сучасну цифрову культуру в декількох аспектах. По-перше, воно трансформує мислення, розвиваючи алгоритмічне мислення, яке впливає на спосіб аналізу та вирішення проблем у різних сферах життя. По-друге, програмісти створюють нові платформи для комунікації та обміну інформацією, змінюючи структуру соціальних взаємодій. По-третє, програмування відкриває нові можливості для творчого вираження через розробку програм, ігор та інтерактивних додатків. По-четверте, завдяки програмуванню створюються інструменти для обробки та аналізу великих обсягів даних, що сприяє поширенню знань і доступності інформації.

Сучасні освітні тенденції в галузі програмування також впливають на формування цифрової культури. Інтеграція програмування в освітні програми з раннього віку сприяє формуванню нового покоління з високим рівнем цифрової грамотності. Використання інноваційних методів навчання, таких як графічна поліглот-концепція, робить програмування більш доступним та привабливим для широкої аудиторії. Розвиток дистанційного та онлайн-навчання дозволяє

розширити географію впливу та залучити до навчання людей незалежно від їхнього місця проживання.

У підсумку, програмування відіграє вирішальну роль у формуванні сучасної цифрової культури, впливаючи на мислення, комунікацію, творчість та доступ до інформації. Освітні практики, які сприяють розвитку алгоритмічної культури та спрощують процес навчання програмуванню, є ключовими факторами в цьому процесі. Інноваційні підходи, такі як програмування без мов програмування, відкривають нові можливості для залучення людей до світу технологій та сприяють подальшому розвитку цифрової культури.

Джерела:

3. Малорян В. Л. Проблеми формування алгоритмічної культури майбутніх вчителів інформатики, 2005, <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1259/10.pdf?sequence=1>
4. Вельбицький І. В., Дем'яненко В. Б. Програмування без мов програмування. Графічна поліглот-концепція програмування. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання 19, 2017, С. 19-25.

Педченко М. Ю., аспірант кафедри етики та естетики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

МЕРЕЖЕВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство вступило в епоху глобальної цифровізації, де інформаційно-комунікаційні технології стають невід'ємною частиною повсякденного життя. Це призводить до трансформації всіх сфер діяльності людини, включаючи освіту. Мережева освіта виступає як нова парадигма навчання, що відповідає викликам інформаційного суспільства та потребам цифрового покоління. Метою даної статті є аналіз концепції мережевої освіти, її філософських та культурних аспектів, а також виявлення суперечностей, що виникають внаслідок впливу інтернет-технологій на освітній процес.

В. Андрущенко у своїй статті «Безальтернативна матриця освіти: «розумна освіта» як потреба і реальність XXI століття» підкреслює, що традиційні освітні системи не встигають за швидкими змінами інформаційного суспільства [1]. Автор вводить поняття «розумної освіти», яка базується на інтеграції сучасних технологій, мережевих платформ та інноваційних методів навчання. Основні характеристики «розумної освіти» за Андрущенко: персоналізація навчання – створення індивідуальних траєкторій освіти для кожного студента; гнучкість та доступність – можливість навчатися у зручний час та в будь-якому місці завдяки онлайн-платформам; інтерактивність – активне залучення студентів у навчальний процес через використання мультимедійних ресурсів та комунікаційних технологій; мережевість – формування освітніх спільнот та колаборація між учасниками навчання.

Андрущенко стверджує, що впровадження «розумної освіти» є безальтернативним шляхом для підготовки фахівців, здатних адаптуватися до вимог сучасного світу.

О. П. Дзьобань у статті «Цифрова людина як філософська проблема» досліджує трансформацію людської сутності в умовах цифровізації. Автор розглядає феномен «цифрової людини» як нового суб'єкта, формування якого відбувається під впливом інформаційних технологій [2]. Ключові аспекти цифрової людини за Дзьобанем: віртуалізація свідомості – перенесення значної частини діяльності та комунікації у віртуальний простір; зміна ідентичності – можливість створення множинних образів себе в різних цифрових середовищах; етичні виклики – питання приватності, безпеки та відповідальності в цифровому середовищі. Автор підкреслює, що освіта повинна враховувати ці трансформації, сприяючи формуванню критичного мислення та цифрової культури у студентів.

У дослідженні О. Найдьонова «Суперечливість впливу інтернет-технологій на процеси культуротворення» аналізується двоїстий характер впливу інтернету на культуру та освіту [3]. З одного боку, інтернет-технології сприяють розширенню доступу до знань та культурного обміну, з іншого – можуть призводити до фрагментації культури та поверхневого сприйняття інформації. Основні суперечності, виявлені Найдьоновим: доступність vs. якість – широкодоступність інформації не завжди супроводжується її достовірністю та глибиною; глобалізація vs. локальна ідентичність – вплив глобальних мереж може розмивати національні та культурні особливості; активність vs. пасивність – можливість активної участі в культуротворчих процесах може контрастувати з пасивним споживанням контенту. Автор робить висновок про необхідність критичного підходу до використання інтернет-технологій в освіті та культурі, підкреслюючи роль педагогів у формуванні медіаграмотності.

Мережева освіта є відповіддю на виклики цифрової епохи, пропонуючи нові підходи до навчання та розвитку особистості. «Розумна освіта» як

концепція інтегрує сучасні технології для створення гнучкої та персоналізованої освітньої системи. Проте трансформації, пов'язані з цифровізацією, вимагають глибокого філософського осмислення, зокрема щодо формування «цифрової людини» та впливу на культурні процеси. Для успішного впровадження мережевої освіти необхідно розвивати критичне мислення та цифрову культуру у студентів, забезпечувати якісний та достовірний освітній контент, враховувати етичні та соціальні аспекти цифровізації, сприяти збереженню культурної ідентичності в умовах глобалізації. Таким чином, мережева освіта відкриває широкі можливості для розвитку суспільства, але потребує відповідального та усвідомленого підходу з боку освітян та політиків.

Джерела:

1. Андрущенко В. Безальтернативна матриця освіти: «розумна освіта» як потреба і реальність XXI століття, *Вища освіта України*, 1, 2024, С. 5-10.
2. Дзьобань О. П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*, 2 (37) 2021, С. 9-19.
3. Найдьонов О. Суперечливість впливу інтернет-технологій на процеси культуротворення. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 12, 2017, С. 95-103.

Терещиць С. О., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ПОЛЬСЬКУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

Сьогодні я хочу обговорити важливе питання присутності українських дітей та молоді в польській системі освіти. Дискусії у Польщі з цього приводу зазвичай зосереджуються на усталених темах: підготовчих класах, іспиті восьмого класу, атестації зрілості та, останнім часом, на кількості дітей і молоді, які залишаються поза системою. Без сумніву, ці питання є важливими. Однак метою мого виступу є представлення ширшої перспективи на освіту, зосереджуючись на взаємозв'язку освітніх процесів з міграційними процесами та еволюцією польської школи – як запланованою, так і незапланованою реформаторами.

Війна в Україні посилила міграційні процеси і стала чинником, що активізував необхідність організованого реагування польської освіти на цю тенденцію. Незалежно від риторики різних політичних середовищ, міграція може довгостроково зростати з різних причин та напрямків. Позитивний імпульс солідарності, який у 2022 році виник у польському суспільстві завдяки хвилі воєнних біженців з України, залишається важливим досвідом колективної дії в кризовій ситуації. Проте цей імпульс не може повністю замінити комплексну соціальну політику. Він може її доповнювати в критичні періоди, але в довгостроковій перспективі важлива політика, яка інтегрує міграційні

питання, ринок праці, житлову політику, підтримку найбільш потребуєчих, а також послідовні зміни в освіті.

Важливо підкреслити, що освіта та її результати, з одного боку, залежать від ширших соціальних процесів, а з іншого – можуть формувати їх, маючи на меті інтеграцію новоприбулих осіб у польське суспільство та побудову готовності до спільних дій. Для досягнення цього необхідні як широкий погляд на освітні питання, так і точне визначення проблем. З цієї перспективи постає питання про здатність польської системи освіти виходити за межі усталеного статус-кво, сприймаючи нові соціальні імпульси як сприятливі умови для створення нових практик в освітніх процесах. Важливо не стільки швидко відповісти на це питання, скільки забезпечити його присутність у прийнятті поточних, навіть невеликих рішень – на рівні міністерства, місцевого самоврядування, школи і, особливо, у безпосередніх стосунках між учителями та учнями.

Залишається актуальною рекомендація, сформульована ще в 2022 році: школа «має також виконувати кілька додаткових (поза стандартними) функцій: повинна забезпечити [біженцям] збереження національної ідентичності при одночасному сприянні інтеграції з суспільством приймаючої країни через ... встановлення відносин з польськими однолітками» [1]. Вихід за межі «стандартних функцій» є сьогодні знаком часу. На практиці це зводиться до простих дій, таких як зміцнення відносин між учителями та учнями, а також між самими учнями. Їхня співпраця під час звичайних освітніх занять є, по суті, головною метою школи – як у сфері побудови знань, так і формування соціальних зв'язків.

Для того щоб ці процеси відбувалися та зміцнювалися в широкому масштабі, необхідне системне визнання відкритих позицій учителів і директорів шкіл, за якими стоїть їхня реальна, нестандартна робота. Натомість дослідження показують реальність, у якій польські та українські учні функціонують «поруч». Хоча точних показників немає, ймовірно, що школи, де керівництво та педагогічні ради свідомо поєднали навчання з побудовою

відносин між учнями, не є численними. Саме такі школи необхідні дітям-біженцям, щоб подолати можливі прояви посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Лише тоді навчання набуває динаміки та стає ефективним.

Такі школи потрібні не лише дітям-біженцям, але й іншим мігрантам, включаючи дітей польських мігрантів, які повертаються з-за кордону. Вони часто мають інші звички та шкільні практики і можуть бути сприйняті як «відмінні», функціонуючи на периферії шкільного життя або навіть випадаючи з нього. Поєднання побудови зв'язків із засвоєнням знань потрібне всім дітям та молоді, а також учителям. У цьому поєднанні криється джерело високої якості навчального процесу.

Хоча відчуття масштабності припливу біженців виправдане, варто зазначити, що відсоток дітей та молоді з України становить лише 4% усіх учнів у шкільній системі, з яких приблизно 3% - учні-біженці (Центр Громадянської Освіти, 2024). Після відновлення обов'язкового шкільного навчання цей відсоток може незначно зрости. Згідно з даними, з 21 тисячі шкіл у Польщі в 12 тисячах навчається хоча б один учень-біженець, що означає, що в приблизно 9 тисячах шкіл немає жодного такого учня [2]. Інші країни походження іноземних учнів мало впливають на ці статистичні дані.

Різниця між січнем 2022 року та нинішньою ситуацією полягає в тому, що раніше, за винятком кількох великих міст, у типовій польській школі не було учнів з інших країн. Натомість з 2022 року більшість учителів зіткнулися з дітьми або молоддю-біженцями. Цю ситуацію можна використати для подальших кроків у поступових змінах школи. Перед нами стоїть можливість використати поточну ситуацію для переосмислення та трансформації освітніх практик. Інтеграція українських дітей та молоді в польську систему освіти є не лише викликом, але й можливістю для розвитку більш відкритої, інклюзивної та ефективної освітньої системи, яка задовольняє потреби всіх учнів.

Одним із ключових аспектів збереження ідентичності є підтримка української мови в освітньому процесі. Введення додаткових занять з української мови та літератури, організація культурних заходів, свят та

традицій сприятимуть тому, щоб діти не втрачали зв'язок зі своїм корінням. Це не лише допоможе у збереженні їхньої ідентичності, але й збагатить культурне різноманіття всієї шкільної спільноти.

Джерела:

1. Krajewska A., Dzieci-uchodźcy z Ukrainy w polskim systemie edukacji, [w:] *Masowa pomoc w masowej ucieczce. Społeczeństwo polskie wobec migracji wojennej z Ukrainy*, red. M. Fuszara, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022, С. 79.
2. CEO, *Uczniowie uchodźczy z Ukrainy w polskim systemie edukacji*, opracowanie: Paulina Chrostowska, stan na kwiecień 2024, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2024.

Трахановський А. О., аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ПРОГРАМІСТСЬКА СУБКУЛЬТУРА: СПІЛЬНОТИ, ТРАДИЦІЇ ТА ЦІННОСТІ

Програмістська субкультура є феноменом сучасного інформаційного суспільства, що втілює в собі складний комплекс соціокультурних практик, цінностей та символів. Ця субкультура формується навколо професійної діяльності програмістів, але її вплив поширюється далеко за межі технічної сфери, зачіпаючи фундаментальні аспекти людського буття та колективної свідомості. Вона відображає діалектичний процес взаємодії людини з технологією, де програмування виступає не лише як інструмент, але й як форма творчої діяльності та самовираження.

Формування програмістської субкультури можна розглядати через призму філософської антропології, яка досліджує сутність людини в контексті технологічного розвитку. З одного боку, програмісти створюють нові реальності, моделюючи світи за допомогою коду, що відображає їхню волю до влади над природою та прагнення до ідеалізації буття. З іншого боку, вони стають продуктом власних творінь, оскільки технології, які вони розробляють, впливають на їхню свідомість, сприйняття світу та соціальні взаємодії.

Ключовим елементом комунікації всередині програмістської субкультури є англійський комп'ютерний сленг, детально досліджений Світланою Грушко [1]. Цей сленг виконує функцію професійного аргю, що дозволяє членам спільноти ідентифікувати себе та встановлювати межі між

«своїми» та «чужими». Він стає своєрідною мовою ініційованих, яка вимагає певного рівня компетентності та посвячення. У філософському контексті це можна порівняти з герменевтичним колом, де розуміння частини (сленгу) залежить від розуміння цілого (субкультури), і навпаки.

Розглядаючи субкультури України в історико-теоретичному аспекті, В. О. Радзівський [2] підкреслює їхню роль у відображенні соціальних трансформацій та колективної ідентичності. Програмістська субкультура в Україні виступає як симбіоз глобальних технологічних тенденцій та національних культурних особливостей. Це проявляється у формуванні локальних спільнот, які, з одного боку, інтегровані в світове ІТ-співтовариство, а з іншого – зберігають унікальні риси, обумовлені історичним та соціокультурним контекстом країни. У цьому сенсі програмістська субкультура стає полем інтерсуб'єктивності, де перетинаються різні дискурси та смислові поля.

Традиції та ритуали програмістської субкультури мають символічне значення і можуть бути інтерпретовані через призму структурної антропології. Хакатони, конференції, святкування професійних свят – все це слугує механізмами консолідації спільноти, підтвердженням спільних цінностей та норм. Вони виконують функцію соціальних інститутів, що регулюють взаємодію між індивідами та підтримують колективну ідентичність. Це корелює з ідеями Еміля Дюркгейма про соціальну солідарність та колективне свідоме.

Цінності програмістської субкультури, такі як відкритість, співпраця, постійне самовдосконалення, можна розглядати в контексті етичної філософії. Вони відображають деонтологічний підхід, де моральні принципи визначаються не зовнішніми нормами, а внутрішнім почуттям обов'язку та професійної етики. Прагнення до відкритого обміну знаннями та підтримки ідеї відкритого коду є проявом комунітаристських ідеалів, де благо спільноти ставиться вище за індивідуальні інтереси. Це створює особливу моральну екологію, яка впливає на поведінку та мотивацію членів субкультури.

Використання специфічного сленгу та формування власної символічної системи можна також проаналізувати з позицій семіотики культури. Ці елементи виступають як знаки та символи, що передають певні смисли та сприяють створенню спільного культурного простору. Вони виконують функцію семіотичних механізмів, що забезпечують передачу та збереження культурної інформації всередині спільноти.

Таким чином, програмістська субкультура є багатовимірним феноменом, який можна досліджувати через різні філософські парадигми. Вона відображає складні процеси взаємодії технології та людської свідомості, колективного та індивідуального, глобального та локального. Її вивчення має важливе значення для розуміння сучасних соціокультурних трансформацій та формування нових ідентичностей у цифрову епоху.

Джерела:

1. Грушко, Світлана Сергіївна. *Англомовний комп'ютерний сленг: формування, функціонування та переклад*. Національний університет «Запорізька політехніка», 2023, <https://eir.zp.edu.ua/items/df90171d-4123-407d-b7df-80937ced3dc1>
2. Радзівський В. О. Субкультури України: історико-теоретичний аспект. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія, 2014, Вип. 7, С. 119-126.

СЕКЦІЯ ІІІ «НОВА УКРАЇНСЬКА ОСВІТА: ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА Й РОЛЬ ДЕРЖАВИ Й ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ»

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Савич А. О., студентка другого (магістерського) рівня групи Імгпн, кафедра початкової освіти та інноваційної педагогіки педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова імені Михайла Драгоманова

**ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті обґрунтовано доцільність удосконалення методів навчання та розробки нових програм, які активно використовують LEGO-технології для формування ініціативності у молодших школярів; схарактеризовано значення створення стимулюючого ігрового середовища для дітей у початковій школі, де вони можуть вільно експериментувати, творити та розвивати свою ініціативність.

Ключові слова: інтерактивні технології, ініціативність молодших школярів, Lego-технології, інтерактивні ігри.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Зростаючий інтерес до STEM-освіти (наука, технології, інженерія та математика) вимагає нових підходів до навчання, які сприяли б розвитку критичного мислення, проблемного розв'язання, творчого потенціалу та співпраці. LEGO-технології надають унікальну можливість поєднати гру з навчанням, створюючи стимулююче середовище, де діти можуть експериментувати, творити, спілкуватися та вирішувати завдання за допомогою конструктора LEGO. Це допомагає активізувати їхню ініціативність, оскільки вони відчують себе учасниками процесу, а не просто слухачами. Такий підхід до навчання сприяє розвитку ключових навичок, необхідних для успішного функціонування в сучасному світі, а саме креативного мислення, комунікаційних здібностей, роботи в команді та адаптивності до змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання LEGO-технологій у початковій школі актуальне через зростаючий інтерес до інноваційних методів навчання та розвитку дітей. Багато науковців звертають увагу на цю тему, оскільки LEGO-конструктори стали популярними інструментами для стимулювання креативності та розвитку обчислювального мислення серед дітей. Оскільки навчання й виховання має забезпечувати потреби особистості у творчій самореалізації, здобутті додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, інтелектуальний розвиток, підготовку дітей до активної професійної діяльності, важливим є упровадження сучасних освітніх методів для поліпшення ефективності навчання в початковій школі і підготовки дітей до викликів сучасного світу.

Встановлено, що в теорії та практиці професійної підготовки майбутніх учителів накопичено значний потенціал: розроблено теоретичні й методичні основи неперервної професійної освіти (В. Луговий, Л. Лук'янова, С. Сисоєва та інші); досліджено проблеми професійної підготовки учителів у системі вищої

педагогічної освіти (В. Бобрицька [1; 2; 3; 11; 12], Т. Олефіренко [12] та інші). Різноманітні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено у працях О. Матвієнко, С. Мартиненко, Л. Петухової, М. Севастюк, І. Шапошнікової, Л. Хомич та інших [5; 6; 8].

Грунтовні наукові положення щодо використання LEGO-технологій у вихованні та навчанні висвітлено у працях дослідників, серед яких С. Пейперт, М. Резнік, М. Умаші Берс, Д. Гонтлетт. Проте теоретичні й методичні аспекти формування ініціативності у молодших школярів засобами LEGO-технологій в змінених соціотурбулентних умовах перебігу освітнього процесу в Україні не знайшли комплексного розв'язання у наукових дослідженнях [7; 9].

Мета публікації полягає в обґрунтуванні доцільності удосконалення методів навчання та розробки нових програм, які активно використовують LEGO-технології для формування ініціативності у молодших школярів.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні надало вчителів можливість вибрати інтерактивні технології, засоби, структуру побудови процесу навчання які сприяють розвитку та становленню творчої особистості вихованця, комфортному середовищу навчання.

Після проведення аналізу науково-методичної літератури стало очевидним, що школа не повинна лише готувати до життя, вона повинна стати самим життям. Для досягнення цієї мети необхідно створити інтерактивне навчальне середовище, використовуючи постійні, загальновідомі парні, групові та колективні форми діяльності з додаванням сучасних та прогресивних засобів навчання та розвитку здобувачів освіти.

Сучасний педагог в освітньому процесі – інноватор, який досягає успіху й щодня спостерігає за вдосконаленням умінь та навичок учнів. Досягнення високих показників – це результат використання новаторської системи дій, яка дає можливість не тільки вдосконалювати свою роботу, а й побачити швидкі, проміжні результати навчання.

Визначення ініціативності в контексті розвитку дитини може варіюватися залежно від теоретичного підґрунтя. Деякі дослідники розглядають

ініціативність як здатність до самостійних дій та прийняття рішень, інші – як здатність діяти активно та цілеспрямовано в певних ситуаціях.

Ігрові технології вважаються одним із ключових засобів розвитку особистості дитини. Гра дозволяє дитині експериментувати, вирішувати проблеми, спілкуватися та розвивати творчість. Використання ігрових технологій, таких як LEGO, може стимулювати ініціативність через активну участь у творчому процесі та самовираження. У наукових працях розглядаються різні методи та стратегії формування ініціативності у дітей. Це можуть бути методи активного навчання, розвитку творчості, стимулювання самостійності та відповідальності. Розуміння цих методів дозволяє педагогам ефективно впроваджувати їх у навчальний процес. Психологічні дослідження вказують на важливість позитивного ставлення до розвитку ініціативності у дітей. Самопочуття, мотивація, внутрішня мотивація та сприйняття дітей їхніх здібностей можуть впливати на їх готовність брати на себе ініціативу у навчальних та ігрових ситуаціях. Концепція навчання через гру підкреслює важливість активної участі дитини у освітньому процесі та створення навчального середовища, що сприяє самовираженню та ініціативності.

Отже, огляд теоретичних підходів до поняття ініціативності та методів її формування у дітей молодшого шкільного віку враховує широкий спектр наукових праць з різних дисциплін, що допомагає зрозуміти роль ігрових технологій у цьому процесі та розробити ефективні стратегії навчання.

Успішне застосування ігрових технологій в освітньому процесі залежить від багатьох факторів, включаючи потенціал навчальних предметів, особливості учнів та їхньої емоційно-психологічної налаштованості. Тому вчителі повинні забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня та ініціативність для саморозвитку кожного з них.

Висновки. Рівень розвитку ініціативності молодших школярів в умовах НУШ підвищиться за умов врахування вікових особливостей дітей, особистісно-зорієнтованого характеру педагогічної взаємодії під час організації

навчальної діяльності з використанням ігрових технологій навчання, застосування Lego-технологій на різних етапах уроку.

Використання LEGO-технологій є ефективним методом формування ініціативності у молодших школярів. Дитяча гра з цими конструкторами стимулює активність, творчість та розвиває вміння приймати самостійні рішення. LEGO сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку комунікативних та співпрацьовувальних навичок у дітей. Такий підхід може зробити навчальний процес цікавішим і плідним, сприяючи загальному розвитку особистості молодших школярів.

Дослідження підтверджує важливість ігрового навчання та розвиток ключових навичок, таких як творчість, проблемне мислення, комунікативність та співпраця. Перспективними є наукові розвідки з питань практичного розроблення методики використання Lego-технологій у професійної діяльності сучасного вчителя на різних етапах уроків у початковій школі.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Ціннісно-мотиваційні аспекти професійної адаптації фахівців з вищою освітою. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Вип. 84. Житомир-Київ, 2015. С. 64-68.
2. Бобрицька В.І. Система освіти як об'єкт моніторингу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. 2015. Серія 17. Вип. 27. С. 19-34.
3. Бобрицька В.І. Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної освіти України, *Освітній дискурс*, Випуск 9 (12). Київ, Україна, 2018, Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 7-18.
4. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду з підвищення дослідницької спроможності університетів України в умовах війни та повоєнного відновлення у контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали)". В. Луговий та ін.; за ред.

- В. Лугового, О. Петроє. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 147 с.
5. Теоретико-методологічні засади інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України: монографія. В. Ю. Биков та ін.; наук. ред.: В. Ю. Биков, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий. Київ: Компринт, 2019. 214 с.
  6. Лук'янова Л.Б. Світовий досвід та європейські тенденції законодавчого врегулювання освіти дорослих. *Педагогіка і психологія*. Науково-теоретичний та інформаційний вісник національної академії педагогічних наук України. № 1 (86), 2015. С. 64–70.
  7. Методичний посібник. Упорядник О. Ром. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
  8. Теорія і практика вищої освіти: навч. посіб. С.О. Сисоєва, І. В. Соколова. Київ-Маріуполь: 2016. 338 с.
  9. Нова грамотність і ключові компетентності в умовах реформування початкової освіти". Хомич Л. О. та ін. ; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Г. В. Товканець; Мукачів. держ. ун-т. Ужгород : Рік-У, 2022. 247 с. : рис., табл. Бібліогр.: с. 232-245.
  10. Фундаменталізація змісту педагогічних дисциплін у підготовці майбутніх учителів початкової школи: теоретико-методологічні аспекти". В. В. Садова; Хомич Л. О.; Держ. ВНЗ «Криворіз. нац. ун-т», Криворіз. пед. ін-т. Кривий Ріг : Роман Козлов, 2016. с. 281-337.
  11. Bobrytska V. Monitoring In Higher Education: The Role In Formation Of National Manpower Policy Of Ukraine («Моніторинг у вищій освіті: роль у формуванні державної кадрової політики України») *Proceedings of the National Aviation University*. 2015. Том 64. – № 3. – С. 161-168. DOI: 10.18372/2306-1472.64.9057.
  12. Taras O. Olefirenko, Valentyna I. Bobrytska, Nina G. Batechko, Tatiana D. Reva, Oksana M. Chhalo. Involving University Stakeholders in Upgrading the Fostering of Students' Readiness to Embark on a Career. *International Journal*

of Learning, Teaching and Educational Research. Vol. 20, No. 4, pp. 152-171, April 2021. <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.4.9> Scopus

The article substantiates the expediency of improving teaching methods and developing new programs that actively use LEGO technologies to form initiative in younger schoolchildren; characterized the importance of creating a stimulating play environment for children in primary school, where they can freely experiment, create and develop their initiative.

Keywords: interactive technologies, initiative of younger schoolchildren, Lego technologies, interactive games

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Трояновська Т. В., студентка другого (магістерського) рівня групи ІЗПМГБ, кафедра початкової освіти та інноваційної педагогіки Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРАКТИВНИМИ МЕТОДАМИ НАВЧАННЯ

У статті досліджено актуальну проблему формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів і розкрито роль інтерактивних методів навчання у цьому процесі; схарактеризовано теоретичні основи формування комунікативних умінь у молодших школярів та особливості використання інтерактивних методів навчання у початковій школі. Обґрунтовано, що інтерактивні методи навчання спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, створюють умови для їхнього активного мовленнєвого спілкування, дають змогу висловлювати власні думки та почуття, аргументувати свою точку зору, налагоджувати взаємодію з іншими.

***Ключові слова:** комунікативно-мовленнєві вміння, інтерактивні методи навчання, початкова школа, активізація пізнавальної діяльності, розвиток комунікативних здібностей.*

Актуальність дослідження. Відновлення національної школи та перетворення системи освіти в Україні визнаються актуальними вимогами сучасності. Цей процес викликаний змінами у суспільно-політичному житті і визначений Законами України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), а також Концепцією «Нова українська школа» (2016), **«Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022), Державним стандартом початкової освіти (2018).**

Глобалізаційні тенденції у розвитку сучасного суспільства ставлять перед освітою нові завдання, надаючи їй ключову роль у формуванні молодого покоління. Мовно-літературна галузь Державного стандарту початкової освіти (2018), а також Концепція мовної освіти в Україні покликані підкреслити необхідність будувати українську національну школу, враховуючи принципи державної освітньої політики, зокрема гуманізації та демократизації, а також максимального впровадження державної мови у навчальний процес.

Сьогодні відзначається зростання уваги до української мови та її вивчення, що обумовлено її статусом державної мови та розширеним функціоналом у різних сферах суспільної діяльності. Мета вивчення мови полягає у розвитку духовно багаті особистості, яка володіє вміннями та навичками вільного та ефективного користування мовою, розуміє її різні аспекти в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, та має навички самостійного навчання та самовдосконалення.

Дослідження, присвячене ефективності використання інтерактивних методів навчання у формуванні комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів, є актуальним і має значну наукову та практичну цінність. Воно може

бути використане для розробки методичних рекомендацій щодо використання інтерактивних методів навчання у початковій школі.

Отримані результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів у процесі навчання.

Останні дослідження та публікації. Проблемою розвитку мовленнєвої діяльності та здатності учнів до мовленнєвої майстерності цікавилися вчені, такі як А. Богуш, Л. Паламар, Є. Тихеєва, Л. Щерба та інші. Важливість комунікативного спрямування уроків рідної мови і мовлення підкреслено дослідженнями А. Багмут, В. Бадер, Л. Варзацька, В. Горбачук, І. Гудзик, Г. Коваль, Д. Кравчук, М. Наумчук, Л. Паламар, М. Пентелюк, К. Пономарьова, В. Трунова, О. Хорошковська, Г. Шелехова та інших.

Теоретичною основою у дослідження підходів до розв'язання проблем запровадження інноваційних технологій у підготовці майбутніх педагогів у закладах вищої освіти України й зарубіжжя в контексті актуальних викликів є напрацювання співавторки статті щодо актуальних проблем освітньої політики України [7; 15], національної системи освіти як об'єкт моніторингу [3], європейських вимірів державної кадрової політики України у підготовці працівників для системи освіти [4], підготовки майбутніх вчителів в Україні [1; 2; 5; 6], зокрема початкових класів [8; 9].

Постановка завдання полягає в теоретичному обґрунтуванні необхідності формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів інтерактивними методами навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних завдань у навчанні, орієнтованому на розвиток компетентностей учнів сучасної загальноосвітньої школи є створення сприятливих умов для особистісного зростання та активного включення кожної дитини в освітній процес. Дослідження визнають, що найефективніше отримання знань, розвиток навичок та особистісних якостей, формування компетентностей відбувається через використання інтерактивних форм та методів навчання. Інтерактивність,

як поняття, походить від англійського «interact», що означає взаємодію та спілкування. Використання інтерактивних методів у навчальному процесі сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Інтерактивне навчання передбачає організацію навчального процесу так, щоб практично всі учні брали участь у вивченні матеріалу, розуміли його та висловлювали свої думки. Це включає в себе використання форм і методів, які стимулюють активне мислення та практичну діяльність учнів. Інтерактивний підхід передбачає взаємодію та діалог між всіма учасниками навчального процесу: вчителем та учнем, учнями між собою [10].

Інтерактивні методи навчання передбачають створення комфортних умов для освітнього процесу, в якому використовуються життєві сценарії, рольові ігри та методи, що сприяють формуванню ситуацій пошуку, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконань, задоволення, аналізу та самооцінки власних дій, а також спільного розв'язування проблем. Це особливий вид навчання, де вчителю призначається нова роль та функції.

Під час інтерактивного навчання педагог вже не єдиний постачальник інформації та знань, чиє завдання полягає в передачі цих знань. Замість цього він постійно та активно підтримує учнів у самостійній творчій роботі, виступаючи як проектувальник та консультант. Крім того, інтерактивна діяльність включає в себе організацію та розвиток такого спілкування, яке призводить до взаєморозуміння та співпраці, сприяє спільному вирішенню загальних, а водночас, значущих завдань для кожного учасника [11].

Науковці та практики стверджують, що інтерактивне навчання є ефективним засобом стимулювання інтересу до навчання, мотивації навчально-пізнавальної діяльності та сприяє розвитку критичного мислення, самовпевненості, самостійності, креативності, формуванню організаторських і комунікативних навичок, а також відповідних життєвих компетентностей, що впливає на підвищення успішності [11; 12].

Методологічною основою інтерактивного навчання є діяльнісний, особистісно орієнтований і компетентнісний підходи. Діяльнісний підхід

передбачає, що учні засвоюють знання і вміння, виконуючи активні дії з навчальним матеріалом, а не залишаючись пасивними спостерігачами або слухачами. Основна ідея діяльнісного підходу до розвитку особистості полягає в тому, що людина розкриває властивості та зв'язки елементів реального світу лише через власну діяльність [12].

Особистісно орієнтований підхід передбачає перепрофілювання навчально-виховного процесу на розвиток здібностей і талантів кожної дитини, а також формування її особистісних характеристик. В основі особистісно орієнтованого навчання лежать гуманізація і дитиноцентризм. Мета особистісно орієнтованої освіти полягає не у визначенні особистості за задалегідь визначеними властивостями, а у створенні сприятливих умов для розкриття та розвитку потенціалу кожного учня.

Компетентнісний підхід визначає орієнтацію освітнього процесу на формування і розвиток ключових життєвих компетентностей особистості, підкреслює практичну спрямованість освіти та акцентує увагу на результативності навчання.

Інтерактивне навчання базується на принципах активності, відкритого зворотного зв'язку, експериментування, довіри у спілкуванні та рівності позицій. Принцип активності передбачає, що для досягнення цілей учень повинен брати активну участь у процесі засвоєння матеріалу та взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу [13].

Принцип відкритого зворотного зв'язку дозволяє учасникам висловлювати свої думки, ідеї та заперечення стосовно поставлених завдань, сприяючи взаємному розумінню між учнями.

Принцип експериментування включає активний пошук нових ідей та шляхів вирішення завдань, що сприяє розвитку творчості та ініціативи особистості.

Принцип довіри у спілкуванні спрямований на організацію групового простору, де учень і вчитель розташовані обличчям один до одного, що змінює традиційні уявлення про роль вчителя та організацію занять.

Принцип рівності позицій підкреслює, що вчитель не нав'язує своїх думок, а взаємодіє з учнями на рівних засадах. Кожен учень також має можливість взяти на себе роль лідера чи організатора.

Інтерактивне навчання передбачає:

1. Створення умов для відчуття учнем успішності й відкритого спілкування з однокласниками.
2. Засвоєння знань через дослідницьку діяльність та пошук нового.
3. Залучення учнів до активної пізнавальної діяльності.
4. Організацію активного засвоєння знань за допомогою інтерактивних прийомів.
5. Навчання через практичні дії для вирішення життєвих проблем.
6. Формування самостійності та індивідуальності.
7. Сприяння висловленню власної думки, самостійному розв'язанню проблем та рефлексії.
8. Залучення до конструювання нового.
9. Розвиток критичного та аналітичного мислення учнів.

Інтерактивні методи навчання залучають всіх учнів до активного вивчення матеріалу, сприяють розвитку пізнавальних навичок та формують навички ефективного спілкування (вміння слухати і розуміти одне одного, будувати діалог, ставити питання для з'ясування). Вони також сприяють розвитку навичок самостійної навчальної діяльності (визначення основних і проміжних цілей, здатність передбачати наслідки власних виборів і їх об'єктивна оцінка), а також виховують лідерські якості, навички роботи в команді та взяття відповідальності за спільні та особисті досягнення [14].

Використання інтерактивних технологій сприяє розвитку у учнів здатності:

- аналізувати навчальну інформацію, креативно підходити до засвоєння матеріалу, що забезпечує усвідомленість набуття знань;
- формулювати власну думку, чітко висловлювати її, обґрунтовувати та обговорювати;

- слухати інших, поважати альтернативні точки зору;
- орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях та знаходити раціональні рішення;
- будувати конструктивні відносини в групі, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси та прагнути до діалогу та консенсусу;
- виконувати творчі завдання та проєкти.

Найвідоміші форми інтерактивного навчання для початкової школи включають рольові ігри, проєкти, змагання, конкурси та інші. Також ефективно використовуються прийоми інтерактивного навчання у традиційних формах навчальної діяльності, такі як робота в парах, малих групах, мозковий штурм, мікрофон, незакінчене речення та інші. Застосування цих прийомів в початковій школі вимагає спеціальної підготовки вчителя, включаючи розуміння суті кожного прийому, вміння обирати його для досягнення конкретної мети та правильно його організувати.

Висновки. Використання інтерактивних методів навчання для формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів є важливою та ефективною стратегією в сучасній освіті. Результати досліджень та практичний досвід свідчать про те, що ці методи сприяють активному залученню кожного учня до навчального процесу, сприяють розвитку пізнавальних, комунікативних та соціальних навичок.

Інтерактивне навчання сприяє розвитку у дітей аналітичного мислення, критичного оцінювання інформації, а також формує навички спільної роботи в групі. Крім того, воно сприяє формуванню вмінь ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки, розуміти позицію інших, а також будувати конструктивні відносини.

Отже, використання інтерактивних методів у навчанні молодших школярів є важливою складовою сучасного педагогічного процесу, яка сприяє повноцінному розвитку особистості та підготовці дітей до успішної соціальної адаптації.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Співвідношення цілей і засобів діяльності педагога як проблема професійної етики. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць*. 2013. № 19. С. 56 – 59.
2. Бобрицька В.І. Аксіологічний дискурс ідеї педагогічної освіти в контексті запитів об'єднаної Європи. *Освітня політика : філософія, методологія, практика* /За ред. Є.М. Суліми, В.П. Андрущенко: Мін-во освіти і науки України, НПУ імені М.П. Драгоманова. Тематичний випуск: збірник наукових статей. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 156-160.
3. Бобрицька В.І. Система освіти як об'єкт моніторингу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання*. 2015. Серія 17. Вип. 27. С. 19-34.
4. Бобрицька В.І. Європейські виміри державної кадрової політики України у підготовці працівників для системи освіти. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія*. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАК-друк», 2015. Вип. 1(6). С. 30-35.
5. Бобрицька В. І. Сучасна вища освіта в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг: порівняльний аналіз досвіду країн Чорноморського регіону. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр.* К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2016. Вип. 1(8). С. 17 – 22.
6. Бобрицька В.І. Професійна підготовка магістрів у галузі освіти в Україні: сучасні виклики, проблеми, знахідки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр.* К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2017. Вип. 1(10). С 20-23. DOI: 10.18372/2411-26X.10.12458
7. Бобрицька В.І. Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної освіти України. *Освітній дискурс* Випуск 9 (12). Київ, Україна, 2018, Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 7-18.

8. Бобрицька В.І., Качуренко О.О. Застосування технології «case-stady» у зарубіжному досвіді підготовки вчителів початкових класів: уроки для України. *Гілея: науковий вісник*. Спецвипуск «Молода наука-2020: соціально-педагогічні розвідки»: зб. матер. І Всеукр. наук.-практ. конф.(20 травня 2020 року, м. Київ). К.: «Гілея». С.23-25.
9. Бобрицька В.І, Коба І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах інформатизації освіти. *Materials of the XVII International scientific and practical Conference Conduct of modern science - 2021, November 30 - December 7, 2021: Sheffield. Science and education LTD*. С. 75-78.
10. Будна Н., Канищенко А. Українська мова. Активізація мовленнєвої діяльності молодших школярів: підруч. для 1-2 класів, К.: «Навчальна книга – Богдан», 2012. 208 с.
11. Ванжура Л. Як розвивати комунікативно-мовленнєві здібності учнів. *Початкова освіта*. 2006. №12. С. 9-14
12. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навч. посіб. К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
13. Пентилюк М. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. №1. С. 15-20.
14. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: [Навчальний посібник]. К.: НМЦВО, 2003. 253 с.
15. Bobrytska V. Axiological Azimuths of the Global Educational Policy («Аксиологічні азимути глобальної освітньої політики»). *Proceedings of the National Aviation University*. 2016. Том. 68. № 3. С. 89-97. DOI: 10.18372/2306-1472.68.10912

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Ядчишина Д. С., студентка першого (магістерського) рівня групи І-ЗПМГБ, кафедра початкової освіти і педагогічної інноватики Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено можливості використання інтерактивних технологій для формування навичок ненасильницького спілкування у молодших школярів; розглянуто основні аспекти впливу інтерактивних технологій на розвиток соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку; виокремлено інтерактивні технології схарактеризовано їх переваги під час упровадження в освітній процес початкової школи.

Ключові слова: *ненасильницьке спілкування, культура спілкування, молодші школярі інтерактивні технології.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Під час війни в Україні, особливо на сході та південному сході країни соціальні та психологічні аспекти спілкування в освітньому середовищі набувають надзвичайної важливості. Ненасильницька комунікація стає ключовою складовою здорових відносин між людьми і є важливою для успішної адаптації дітей у суспільстві, особливо в умовах стресу та тривоги, які виникають під час перебування у зоні воєнного конфлікту. Коректне розуміння та вирішення конфліктних ситуацій, виявлення та вираження власних почуттів та потреб, а також уміння слухати і розуміти інших стають ключовими чинниками для мирного співіснування в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що правове підґрунтя формування навичок ненасильницького спілкування у молодших школярів міститься у Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), а також Концепції «Нова українська школа» (2016), «**Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки**» (2022) тощо.

Зарубіжні дослідження вказують на важливість психологічної реабілітації та розвитку навичок ненасильницького спілкування у молодших школярів для зменшення психологічних травм та забезпечення ментального здоров'я [9]. Теоретичною основою у дослідження підходів до розв'язання проблем запровадження інтерактивних технологій у початкових класах в контексті актуальних викликів є напрацювання співавторки статті щодо сучасних освітніх реформ [1], підготовки вчителів початкових класів в Україні [2; 3], технологій формування професійних компетентностей у майбутніх учителів [4; 5].

Викладення основного матеріалу. Передусім зазначимо, що наша позиція суголосна з визначенням учених поняття «інтерактивні технології» як сукупності методів та засобів, які забезпечують активну взаємодію користувача з інформацією або системою, що забезпечують візуалізацію складних понять та використання ігрових елементів, що робить навчання більш захоплюючим та зрозумілим для молодших школярів, а також впливають на рівень

вмотивованості учнів шляхом відстеження власного прогресу та вдосконалення навичок спілкування [7; 8].

Наукові напрацювання з питань соціальної та психологічної підтримки в умовах війни в Україні стають дедалі більш актуальними. Останні дослідження зосереджені на вивченні ефективних методів надання психологічної допомоги та розвитку соціальних навичок серед населення, що переживає воєнні події, навіть було створено інформаційний портал Міністерства охорони здоров'я України «Психологічна підтримка населення в умовах воєнного конфлікту» [6]. З огляду на це, в сучасних умовах необхідним є використання інтерактивних технологій навчання, які сприятимуть реалізації мети початкової освіти. Використання інтерактивних технологій, таких як комп'ютерні ігри, веб-сайти та програми для навчання, може бути ефективним інструментом для формування навичок ненасильницького спілкування у дітей, що дають змогу сформуванню в учнів основні компетентності, визначені Державним стандартом початкової освіти (2018 року).

Дослідження, спрямоване на особливості молодшого шкільного віку в контексті формування навичок ненасильницького спілкування, підкреслює значущість інтеграції учнів у шкільне середовище. Це середовище, з його соціальною та культурною структурою, наявністю ключових осіб (наприклад, учителів), а також збільшенням обсягу інформаційних потоків, створює умови для розвитку навичок ненасильницького спілкування. У цьому контексті особливо актуальним є розгляд дидактичного потенціалу інтерактивних технологій, які можуть сприяти формуванню цих навичок у молодших школярів.

Інтерактивні технології відіграють ключову роль у сучасному освітньому процесі, зокрема в контексті ненасильницької комунікації:

1. Залучення учнів до активного навчання: інтерактивні технології забезпечують залучення учнів до активного навчання, де вони можуть взаємодіяти один з одним та з учителем. Це сприяє розвитку комунікативних навичок та емпатії, важливих для ненасильницького спілкування.

2. Рольові ігри та симуляції: інтерактивні технології дозволяють створювати різноманітні сценарії рольових ігор, де діти можуть відтворювати різні соціальні ситуації, навчаючись вирішувати конфлікти та взаємодіяти з іншими в умовах взаємоповаги та розуміння.

3. Інтерактивні платформи для співпраці: сучасні інтерактивні платформи та програми сприяють колаборативному навчанню, де учні можуть працювати разом над проектами, обговорювати ідеї та вирішувати завдання в команді.

4. Візуалізація та ігрові елементи: інтерактивні технології забезпечують візуалізацію складних понять та використання ігрових елементів, що робить навчання більш захоплюючим та зрозумілим для молодших школярів.

5. Зворотній зв'язок та самооцінка: інтерактивні технології можуть надавати швидкий зворотній зв'язок учням, що допомагає їм відстежувати власний прогрес та вдосконалювати навички спілкування.

Упровадження інтерактивних технологій у процес формування навичок ненасильницького спілкування може значно підвищити якість та ефективність навчального процесу, сприяючи всебічному розвитку молодших школярів у контексті сучасних освітніх тенденцій.

Застосування цих принципів допомагає створити відкрите спілкування, сприяє покращенню відносин та допомагає у вирішенні конфліктів.

Переваги використання інтерактивних технологій:

- Залучення уваги: Інтерактивні технології, такі як віртуальні ігри та симуляції, привертають увагу дітей і забезпечують їхню активну участь у навчальному процесі.
- Навчання на досвіді: Інтерактивні ігри дозволяють молодшим школярам відчувати на собі наслідки різних видів спілкування, допомагаючи їм зрозуміти, що ненасильницьке спілкування може бути більш ефективним.
- Формування навичок: Інтерактивні технології дозволяють учням практикувати навички активного слухання, співпраці та вирішення конфліктів в контрольованій обстановці.

Слід додати, що однією з переваг використання інтерактивних технологій є їх можливість створювати контекст, у якому учні можуть експериментувати з різними варіантами спілкування без страху перед негативними наслідками. Зокрема, віртуальні ігри та симуляції можуть надати учням можливість взаємодіяти в різних ситуаціях спілкування та виробляти навички реагування на них. Застосування інтерактивних технологій може здійснюватися через різноманітні платформи та інструменти. Серед них варто виділити віртуальні ігри, веб-сайти для навчання соціальних навичок, мобільні додатки та онлайн-платформи для спільної роботи.

Висновки. Формування ненасильницького спілкування у молодших школярів є важливою складовою їх соціального розвитку. Використання інтерактивних технологій в цьому процесі виявляється ефективним методом, який стимулює активність дітей та надає їм можливість навчатися спілкуватися без насильства. Під час воєнних конфліктів, ненасильницьке спілкування виявляється важливим елементом забезпечення мирного співіснування. Його важливість полягає в умінні зберігати спокій та конструктивно вирішувати конфлікти навіть у стресових умовах. Дослідження у цій області демонструють потенціал інтерактивних технологій у покращенні соціальних навичок учнів та сприяють подальшому розвитку цього напрямку в освіті. Учні, які мають можливість практикувати ці навички за допомогою інтерактивних технологій, зазвичай виявляють більшу впевненість у себе та більшу схильність до вирішення конфліктів мирним шляхом.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Сучасні освітні реформи: виклики та перспективи: Матер. Міжнародн. наук.-практ конф. «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи», 2 грудня 2016 року, НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ. К.: НПУ імені Драгоманова, 2017. С. 21-25.

2. Бобрицька В.І, Коба І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах інформатизації освіти. *Materials of the XVII International scientific and practical Conference Conduct of modern science - 2021*, November 30 – December 7, 2021: Sheffield. Science and education LTD. С. 75-78.
3. Бобрицька В.І. Особливості професійної підготовки майбутніх магістрів освітніх/педагогічних наук у закладах вищої освіти України. *Гілея: науковий вісник*. Спецвипуск «Молода наука-2021: соціально-педагогічні розвідки»: зб. матер. та доповідей II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (23 квітня 2021 року, м. Київ). К.: Видавництво «Гілея». 2021. С.25-26.
4. Бобрицька В.І., Процька С. М. Організаційно-педагогічні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. *Вісник Житомирського університету*. 2013. С. 34 – 37.
5. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтоване освітнє середовище вищого навчального закладу як засіб формування професійних компетентностей у майбутніх учителів. Новітні комп'ютерні технології. Том XII : Спец випуск «Хмарні технології в освіті». Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «Криворізький університет», 2014. С. 67-77.
6. Інформаційний портал Міністерства охорони здоров'я України: «Психологічна підтримка населення в умовах воєнного конфлікту». www.moz.gov.ua/psychologichna-pidtrimka-naselennya-v-umovah-voyennogo-konfliktu
7. Hedegaard J., Hugo, M. Education as change: Liberation from mental illness and self-stigma in favour of empowerment. *Australian Journal of Adult Learning*. 2022. №62(1). P. 97–123. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.491588013141408>
8. Moczuk E., Delekta A., Stecko J., Polakiewicz, A. SCHOOL SAFETY AND THE PREVENTION OF DYSFUNCTIONAL BEHAVIORS OF YOUNG PEOPLE IN POLAND–THE CASE STUDY OF SCHOOL STUDENTS FROM

THE CITY OF RZESZÓW. *Humanities and Social Sciences*. 2021. №28(4). P. 115–130. <https://doi.org/10.7862/rz.2021.hss.35>

9. Smith, J. (2022). "The Impact of War on Social and Psychological Well-being: A Review." *Journal of Conflict Psychology*

The article explores the possibilities of using interactive technologies for the formation of nonviolent communication skills in younger schoolchildren; the main aspects of the influence of interactive technologies on the development of social skills in children of primary school age are considered; interactive technologies are singled out and their advantages are characterized during implementation in the educational process of primary school.

Key words: *nonviolent communication, culture of communication, younger schoolchildren, interactive technologies.*

СЕКЦІЯ IV «ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ДЛЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ XXI СТОЛІТТЯ»

*Гуревський С. С., аспірант кафедри
соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики Навчально-
наукового інституту філософії та
освітньої політики Українського
державного університету імені
Михайла Драгоманова;*

*Хамітов Н. В., член-кореспондент НАН
України, доктор філософських наук,
професор*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ЛЮДЯНІСТЬ У СОЦІАЛЬНОМУ БУТТІ ЛЮДИНИ

*«Люди володіють правом на громадянські свободи настільки,
наскільки вони готові скувати свої прагнення ланцюгами моралі, в якій їх
прихильність до справедливості переважає притаманну їм жадібність»*

Едмунд Берк

Проблема справедливості цікавила філософів і вчених упродовж багатьох століть. На кожному історичному етапі цей принцип трактувався по-різному. Це було обумовлено умовами життя людей і їх уявленнями про навколишній світ, існуючою структурою суспільства, соціальна роль, яку людина займала в цьому суспільстві. Ще з античних часів справедливість була визначена найвищою цінністю і чеснотою для людства. Найяскравішими представниками античної філософії, які розкривали феномен справедливості були Сократ, Платон та Арістотель. Вони не випадково виділяли

справедливість як основний принцип для оцінки стану всього суспільства. Ці філософи, характеризуючи принцип справедливості, пов'язували його з такими поняттями, як мудрість, краса, гармонія і, пропускаючи його через проблеми рівності, нерівності, держави, права, політики, створювали теоретичні передумови для розвитку подальших суджень про справедливість.

Наприклад, Сократ вважав, що справедливість і будь-яка інша чеснота, є мудрістю. Справедливі вчинки і взагалі усі вчинки, засновані на чесноті, прекрасні та гарні [1].

Як на сьогоднішній день можна окреслити поняття справедливості та людяності? У філософському словнику «Людина і культура» автори Н. Хамітов та С. Крилова пропонують наступне визначення: «Справедливість – це категорія етики й *філософської антропології*, що позначає відношення до людини і світу на основі уявлень про права людини. Справедливість реалізується в діях, обумовлених розумінням належного. Фундаментальною особливістю справедливості є об'єктивна оцінка вчинків і прийняття відповідальності за них» [2].

У Енциклопедії сучасної України Н. Хамітов пропонує наступну дефініцію людяності: «Людяність – це риса характеру особистості, що означає діяльне співпереживання відносно істот свого та інших видів. Теоретичною основою практики людяності є гуманізм – світоглядна установка, що визначає відношення до будь-якої людини як до унікальної особистості, яка має право на творчу самореалізацію та полегшення страждань, пов'язаних із колізіями людської природи» [3].

Бодай раз у житті кожному з нас доведеться стикнутися з несправедливістю. У більшості складних життєвих ситуаціях людині доводиться боротися за справедливість, відстоювати її. Зазвичай людиною справедливість сприймається і розуміється як покарання, а людяність – як прощення. Однак, яким чином можна припустити, що обере людина у конкретному випадку? Чи може в одній і тій самій ситуації одна людина вирішити помститися, а інша людина – повністю пробачити? І саме тут

виникає низка запитань. Чи може справедливість існувати без людяності? Чи несе справедливість без людяності конструктив у бутті людини? І навпаки, як віднайти баланс між справедливістю і людяністю? Чому люди, які вступають у бій за справедливість, часто втрачають людяність, а люди, що проявили людяність всупереч правді і власній гідності, провокують оточуючих на несправедливість? На ці та інші запитання слід надати виважену відповідь.

На мою думку, справедливість без людяності несе деструктивний характер для людини. У випадку, коли людина переслідує тільки одну мету, а саме: помститися комусь, покарати когось, відплатити кривднику тим самим (Принцип Таліона), вона починає руйнувати себе з середини. Натомість, людяність без справедливості активує у людині почуття жалості до себе. Така людина відчуває себе жертвою, що у свою чергу призводить до руйнації особистості. В такому разі виникає закономірне питання: як зарадити цьому? Як знайти баланс між справедливістю і людяністю? Де та межа, яку людина не повинна перетнути у досягненні справедливості і прояві людяності, щоб не виникала деструктивність? Як поєднати справедливість і людяність, щоб вплив на особистість та оточуючих був конструктивним?

Вочевидь, феномен справедливості не може бути в повній мірі розкритий у відриві від законності і людяності (гуманізму), які у свою чергу взаємодіють один з одним і органічно доповнюють один одного. В такому разі виникає суспільна необхідність у реалізації ідей справедливості та людяності у їх гармонії задля розвитку людства.

Джерела:

1. Платон. "Апологія Сократа. Діалоги". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://readukrainianbooks.com/904-apologija-sokrata-dialogi-platon.html>.
2. Хамітов Н.В., Крилова С.А. Людина і культура: словник. Філософська антропологія, філософія культури, культурологія. К.: Книга, КНТ, 2022. с. 206

3. Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://esu.com.ua/article-59921>

*Павленко Н. Л., аспірант кафедри
філософії Центру гуманітарної освіти
Національної академії наук України*

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ В АКТУАЛІЗАЦІЇ ВОЛІ ДО СВОБОДИ І ЛЮБОВІ

У даній статті проаналізовано роль особистості вчителя не тільки в отриманні знань, але і у самотійному бажанні пізнання і прагненні до творчого мислення, а також волі до любові і свободи, яку демонструє сам вчитель у своєму відношенні та взаємодії з учнями як з суб'єктами, а не об'єктами освітнього процесу. З'ясовано, що вчитель може виступати актуалізатором здібностей та моральних якостей. Воля до свободи та любові у їх єдності проявляються у духовно-душевній віддачі педагога, його щирості та відкритості, чуйності до особистості учня. Проявлена екзистенційна харизма вчителя спонукає учня до власної самозміни, формуванні внутрішньої опори, яка дає змогу проявитися найкращим людським якостям.

Ключові слова: *вчитель, особистість, актуалізація, воля, свобода, любов.*

Сучасний акцент на технологізації освітньо-наукового процесу, постійній модернізації методики викладання, вибору все більш ефективного інструментарію, всеохоплюючій ролі тестування часто відволікає нас від такої теми, як особистість вчителя. Ми часом забуваємо, що покликання вчительства набагато шляхетніше за клопотання про ерудицію, адже він несе в собі особливу духовну місію, від якої залежить майбутнє суспільства.

Коли вчитель стає справжнім авторитетом для учнів завдяки ставленню та міжособистісній взаємодії, взаємоповазі, харизмі, тоді стає можливим морально-етичний і актуалізуючий вплив його образу. Важливо відзначити, що актуалізація означає “спрямованість особистості на творчий розвиток і на взаємодію з іншими за моделлю “Я-Ти”... і є протилежним поняттю “об'єктивація” [3, с. 8]. Саме вчитель може поставати як актуалізатор, тобто

той, хто стимулює розвиток здібностей, таланту, обдарованості, на власному прикладі вчить культурі спілкування, а саме, – здатності до діалогу в чуйності і повазі до Іншого. В. Сухомлинський підкреслював: “Чуйність, сердечна турбота про людину – це плоть і кров педагогічного покликання. Учителеві не можна бути холодною, байдужою людиною. Холодна безпристрастність і скрупульозне зважування всього, що відбувається, побоювання допустити неточності в дотриманні всіляких регламентацій викликає у дітей насторожене ставлення до вчителя, недовіру. Занадто безпристрастного вчителя діти не люблять, вони ніколи не розкривають перед ним своє серце” [2, с. 424]. Таким чином, виключно раціональне ставлення вчителя до учнів викликане недовірою і контролем, абсолютно протилежне актуалізації. Американський дослідник Е. Шостром зазначає, що людина-актуалізатор плекає атмосферу чесності, свободи, спонтанності, щирості, відкритості, цікавості, відгуку, довіри [4]. “Знайдіть слово – єдине слово треба шукати з-поміж тисяч, – яке тонко, розумно, тактовно спонукало б вашого вихованця розкрити своє серце” – до такого душевного напруження повинен воліти вчитель, – на думку В. Сухомлинського [2, с. 605].

Саме воля до свободи і любові у їх єдності виступають провідними чинниками такої спрямованості вчителя, що розгортається у духовній та душевній самовіддачі [3]. Вчитель не пригнічує внутрішньої свободи учня, а стимулює висловлювати власну думку і толерантно сприймати протилежну думку Іншого, відстоювати позицію, формувати власні принципи, дотримуватися обов’язків, а також ілюструвати любов до людей – як ставитися з чуйністю, співпереживанням і розумінням до Іншого через власний приклад, починаючи з себе. Така екзистенційна харизма вчителя, що ґрунтується на любові до себе та Іншого, щирості, іронії та відкритості до діалогу [1], захоплює учнів, вони вбачають у вчителеві *особистісну силу*, яка надихає, тому закарбовується на підсвідомому рівні як внутрішній ідеал.

В. Сухомлинський вбачав покликання вчительства як мистецтво любити і у любові актуалізовувати особистість, стверджуючи її творче, пізнавальне,

морально-ціннісне зростання, що є простором її внутрішньої свободи. “Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, що живлять покликання до педагогічної праці” [2, с. 421].

Отже, справжнє покликання вчительства – це передавати здатність спрямовувати свою особистість до ідеалів свободи і любові у їх єдності, що проявляється у відношенні до Іншого, до світу, і таким чином спонукати до душевного хвилювання та самостійного мислення, що дає глибинно засвоювати предмет, а не поверхнево навчати.

ДЖЕРЕЛА

1. Крилова В.О. Екзистенціальні та світоглядні основи харизми людини та їх особливості у соціокультурному просторі. Культурологічний альманах. Вип. 1, 2023. С. 252-257.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.2. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с.
3. Хамітов Н.В., Крилова С.А. Людина і культура: словник. Філософська антропологія, філософія культури, культурологія. Київ: КНТ, 2022. 295 с.
4. Shostrom E. Man, The Manipulator; The Inner Journey from Manipulation to Actualization. Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1967. Pp. 256.

N. Pavlenko. The role of the teacher in the actualization of the will to freedom and love. – Article.

This article analyzes the role of the teacher's personality not only in the acquisition of knowledge, but also in the independent desire for knowledge and the desire for creative thinking, as well as the will to love and freedom, which the teacher himself demonstrates in his relationship and interaction with students as subjects, and not objects of the educational process. It was found that the teacher can act as an

actualizer of abilities and moral qualities. The will to freedom and love in their unity are manifested in the spiritual and soulful dedication of the teacher, his sincerity and openness, sensitivity to the personality of the student. The manifested existential charisma of the teacher prompts the student to his own self-change, the formation of internal support, which enables the best human qualities to manifest.

Key words: *teacher, personality, actualization, will, freedom, love.*

*Скрипак І. В., аспірантка кафедри
філософії Центру гуманітарної освіти
НАН України*

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ УЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ГУМАНІТАРНОЇ КРИЗИ

***Анотація.** У даній роботі була проаналізована поточна ситуація в сучасній освіті України на тлі гуманітарної кризи та необхідність переосмислення ролі вчителя в освітньому процесі. Зокрема, проаналізовані такі новітні філософські теорії, як філософсько-педагогічна антропологія Пауло Фрейре та метаантропологія Назіпа Хамітова, їх порівняння та застосування людиноцентричного принципу в сучасній освіті України для запобігання наслідків дистанційної освіти. Також розглянута важливість харизми і цілісності особистості вчителя для відновлення і поглиблення зв'язків між учасниками освітнього процесу.*

***Ключові слова.** Філософсько-педагогічна антропологія, метаантропологія, освіта, критичне мислення, толерантність, харизма, світогляд.*

Під час таких глобальних викликів і гуманітарної кризи внаслідок всесвітнього карантину та російсько-української війни стандартні цілі, принципи методології освіти в Україні і світі потребують переосмислення, адже здійснення освітнього процесу в кризових ситуаціях може бути не ефективним для виховання освіченої людини, особливо через введення дистанційної освіти. З одного боку, дистанційна освіта, яка здійснюється за допомогою інтернет-застосунків, дозволяє продовжувати освітній процес під час воєнного стану в Україні. З іншого боку, це докорінно змінило формат взаємодії між учнем і викладачем, а також ускладнило формування глибоких зв'язків та суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу. Окрім того, посилилася маргіналізація учнів-біженців, які опинилися в ситуації

культурного відчуження, психологічно-когнітивного перенавантаження та вимушеної асиміляції за кордоном.

На важливості переосмислення освіти, ролей учня і вчителя в освітньому процесі наголошував бразильський педагог Пауло Фрейре. Він запропонував філософсько-антропологічний принцип, коли в освітньому процесі центральним суб'єктом є той, хто навчається. Важливим у навчанні є формування незалежного, критичного мислення, яке спирається на власний життєвий досвід і здатна розрізнити ідеології та соціальні міфи і стандарти. Фрейре критикував сучасну освіту як таку, що обмежує свободу людини, а натомість вона має звільнювати людину, тому він запропонував нові ключові інструменти в освіті: проблематизація, демітологізація, усвідомленість тощо. В освітньому процесі має бути врахований соціальний контекст учня, а також введені ключові теми освіти, проблематизація знання. Таким чином, метою освіти є формування критичної свідомості учня, яка передбачає розуміння соціальних зв'язків, розвиток критичного мислення, критичний аналіз масової культури і самоосвіту. При цьому важлива постать педагога, який має втілювати гуманістичні цінності, зокрема глибоке розуміння і повагу до учнів та їхньої культурної ідентичності, етичні та естетичні підходи, світоглядну толерантність та любов до людей. Ключовим принципом для Фрейре залишається саме свобода, яка є «...неодмінною умовою для пошуку цілісності людини» [1, 10-15], проте, в концепції «людської гуманності» Фрейре людина має розкрити свій потенціал, щоб стати людиною; людина створює світ навколо себе і, трансформуючи світ, – трансформує себе; трансформація себе і світу веде до солідарності [1, 73-76]. Саме тому важлива постать учителя як того, хто розкрив свій людський потенціал і здатен до олюднення інших, а також постійно розвивається і відкритий до взаємодії та співпраці з іншими.

Ідеї П. Фрейре доповнюються підходами сучасних українських вчених. Зокрема, учений і колишній міністр освіти і науки України Василь Кремень наголошував на важливості парадигми людиноцентризму, «яка робить більш ефективними і гуманістичними практики соціального життя,

культуротворення, освітнього й педагогічного процесів». Український філософ Назіп Хамітов також підкреслює, що людиноцентризм є «філософією демократичних суспільств, і він протистоїть соціоцентризму як філософії авторитарних і тоталітарних суспільств» [2, 137]. Окрім того, Н. Хамітов продовжує ідеї П. Фрейре у власному метаантропологічному підході, де основними екзистенціалами людини метаграницного буття є толерантність, співтворчість, любов і свобода. Саме цих цінностей потребує новий учитель, який не просто має бути професіоналом, але і цілісною людиною, яка розкрила і свій духовний потенціал, проявивши волю до знань і саморозвитку, і душевний потенціал, що забезпечує глибинне розуміння і щирю любов до людей. Зрештою, мета учителя на метаграницному рівні буття – допомогти учню у формуванні і розвитку незалежного, критичного і самостійного світогляду, бути толерантним до досвіду та ідентичності учня, прагнути його прояву свободи і співтворчості [2, 137]. Зі свого боку, українська філософка Світлана Крилова наголошує на важливості розвитку харизми в академічному середовищі, особливо в жіночому лідерстві: «Академічний харизматик-жінка – людина з філософським світоглядом, яка має за мету вирішувати важливі екзистенціальні проблеми. Її світогляд самостійний, критичний, творчий, системний і цілісний» [2, 197]. Саме харизматична жінка, на думку С. Крилової, здатна актуалізувати інших учасників освітнього процесу до творчості і співтворчості, адже окрім духовності може проявляти душевність і глибинно взаємодіяти з учнями. Головна задача полягає в тому, щоб жінка-лідер розвивала самостійний і критичний світогляд, адже, за метаантропологічним підходом, людина буденного рівня буття замість харизми та глибинного впливу на Іншого використовує свідому маніпуляцію для реалізації волі до влади та визнання, або «хайп». Зокрема, «у ХХ столітті, в епоху «повстання мас» і «суспільства споживання», феномен хайпу набуває принципової гостроти, а в ХХІ столітті, в епоху соціальних мереж стає вже типовою формою масових маніпуляцій» [2, 254]. Численні прояви хайпу ми бачимо в соціальних мережах, які є руйнівними для людей з несамостійним і некритичним світоглядом.

Сучасний освітній процес в Україні має бути сформований на основі людиноцентричних освітніх теорій і підходів, що потребує розвитку критичного і самостійного світогляду учителів та їх харизматичності із врахуванням таких викликів сучасності, як вимушене переміщення учнів і запровадження освіти в дистанційному форматі. У даних умовах знижується рівень взаємодії між учнем і вчителем, а також зростає вплив харизми педагога на освітній процес. Водночас зростає потреба в автономності учня і його виходу на граничний рівень буття, формуванню його творчого світогляду і навичок самоосвіти та внутрішньої мотивації за рахунок прояву волі до пізнання та творчості.

Також важливими проблемами сучасної освіти є запобігання глибинної самотності українських учнів за кордоном за рахунок їх можливої дискримінації, маргіналізації та вимушеної акультурації. Як наголошує Н. Хамітов, сучасна людина апіорі є «сиротою буття», яка «не може до кінця укоренитися в жодному часі й у жодному місці». Це неминуче призводить до внутрішньої самотності і закритості до світу та до Іншого. Також це може спричиняти втрату сенсів і мотивації до пізнання і творчості, а також втрату своєї культурної ідентичності, що здебільшого відбувається з українськими учнями у вигнанні. Проте, цілющими і такими що звільнюють від маргіналізованості та космічної самотності є розвиток екзистенціалів метаграничного буття – свободи і творчості, а також «відношення до буття як єдності й співтовариства особистостей» [2, 136-137].

Таким чином, головні завдання у формуванні освітнього процесу в Україні під час гуманітарної кризи і воєнного стану – це розвиток харизматичності вчителя за рахунок формування філософського світогляду у координатах метаантропології та набуття цілісності особистості, тобто розвитку душевності і духовності, а також застосування принципів людиноцентричності в освіті, що дозволяє учням розвивати критичне мислення, формувати самостійний світогляд і проявляти свободу і творчість. Зокрема, харизматичний педагог здатний сформувати глибинний зв'язок із учнями,

проявляти повагу і толерантність до культурної ідентичності та соціокультурного контексту учня.

Отже, під час гуманітарної кризи зростає роль філософських підходів в освіті, зокрема філософсько-педагогічної антропології та метаантропології, які наголошують на важливості застосування людиноцентрованого принципу, а також на ролі гуманістичності, цілісності особистості та харизми вчителя. Ідеї П. Фрейре залишаються актуальними і в XXI столітті, адже можуть допомагати у звільненні особистості від впливу гібридної війни – інформаційної пропаганди, фейкових новин, ідеологічного та соціокультурного впливу тощо. Ці ідеї доповнюють українські філософи Н. Хамітов і С. Крилова.

Окрім того, внаслідок дистанційної освіти, яка триває в Україні чотири академічних роки, і вимушеного переміщення учнів та їх родин як у межах країни, так і за кордоном, проявилися такі наслідки, як зниження якості освіти через ускладнення або неможливість глибокої взаємодії між стейкхолдерами освіти, а також поглиблення внутрішньої самотності та маргіналізація українських учнів за кордоном. Ці аспекти потребують проблематизації та вирішення на міжнародному та міжінституціональному рівнях, із застосуванням принципів гуманізму та філософсько-педагогічної антропології. Також шляхи покращення взаємодії між усіма стейкхолдерами освіти полягають у формуванні міжнародних зв'язків, які забезпечать повноцінну інтеграцію учнів у новому середовищі, без примусової асиміляції та акультурації, які невідворотно призведуть до втрати культурних зв'язків, світоглядної свободи і самостійності і зрештою, до внутрішньої самотності та культурного відчуження.

Джерела:

1. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. – N.Y.: Seabury, 1970.
2. Хамітов Н. В., Крилова С. А. Людина і культура. Словник. Філософська антропологія. Філософія культури. Культурологія. Київ : КНТ. 2022.

Abstract. This paper analyzes the current situation in modern education in Ukraine on the background of the humanitarian crisis, and the necessity to rethink the role of the teacher in the educational process. Thus, analyses the recent philosophical theories, such as Paulo Freire`s philosophical-pedagogical anthropology and Nazip Khamitov`s meta-anthropology. Their comparison helps us to conceptualize a way to implement the human-centered principle in modern Ukrainian education and to prevent the consequences of long-term remote education. Furthermore, the charisma and wholeness of the teacher's personality are also considered important for the restoration and deepening of relations between all participants in the educational process.

Key words. *Philosophical and pedagogical anthropology, meta-anthropology, education, critical thinking, tolerance, charisma, worldview.*

Широка О. І., аспірантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Крилова С. А., професор кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, професор

ЩАСТЯ, ЛЮДЯНІСТЬ І ВІЙНА

В нашому воєнному сьогодні темі щастя не є особливо поширеною і, навіть, як здається, є не на часі. На перший план буття виходять задачі захисту країни від ворога і виживання в умовах прямої агресії та небезпеки, проблеми повсякденного буття, яке змішане із тривогами, смертю, руйнуванням не тільки здоров'я, домівок, сімей, роботи – а ще і з руйнацією всієї світоглядної картини життя. Тому так важко пристосовуватись до трагедій і невизначеності, що зовсім не сприяє нашому щастю.

Але між всім цим тема щастя все одно залишається однією з найголовніших для людини. Саме рівень щастя є індикатором свідомості людини, рівню відповідальності та усвідомлення себе і своїх можливостей, розуміння різних людей, усвідомлення суспільних процесів і цілісності картини буття. Саме відсутність мінімально необхідного рівня щастя і є причиною всіх цих жахливих подій, пов'язаних із війною, тому що щаслива людина

сфокусована на процесі творчої реалізації своїх задумів і не бачить ніякого сенсу в тому, щоб заставити силоміць оточуючих жити по-іншому.

Щаслива людина розуміє важливість вільного життя, конструктивності, різноманіття думок і завжди обирає можливість гуманістичного діалогу з Іншими. У щасливої людини багато енергії, вона завжди бажає поділитися своїм станом з людьми навколо, і тому фізично не хоче приносити іншим розлад і горе, а тим паче – вбивати, катувати і руйнувати. Тому щастя є «червоною ниткою», що пролягає крізь свідомість людини і вказує на її реальні цінності, які є причиною її особистої волі та дій, і які вона намагається захищати. Якщо у цьому «наборі» цінностей немає місця для людяності і гуманізму – то самі найкращі прояви стають причинами нещастя і біди.

Зв'язок людяності і щастя в бутті людини має прямий характер і найбільш впливовий, але він не є очевидним для більшості людей, тому що людяність завжди пов'язана із співчуттям, а це значить, що людина може переймати не тільки радість і позитивні емоції, а і відчай, біль інших, негативні емоції також. Тому є деякі протиріччя в розумінні цих станів буття і розумінні що робити далі.

Ми як вид і екзистенційно, і еволюційно сформовані за принципом отримання радості і позитивних емоцій. Тому все, що ми робимо, в тій чи іншій мірі відповідає саме цій меті. Кожна людина народжена для щастя, але дивлячись на наше розуміння і дії – це не завжди досягається в нашому бутті, тому що є різниця між поняттями «щастя», «радість», «задоволення» і ще більше різниці в тому, як ми досягаємо їх. Тому так важливо розвивати особистісне розуміння себе і процесів життя навколо, мірилом чого є набуття ціннісних моральних переконань людини.

Ще один важливий фактор є в тому, що ми вижили в процесі еволюції по соціальному типу виживання, тому що в такому вигляді рівень виживання був вищим: а саме, вище був рівень безпеки від хижаків, ворогів, і в моменти природних катаклізмів, вище було забезпечення себе ресурсами, їжею, вище можливість виховувати молоде покоління, краще розвивалася допомога і комунікація один з одним - тощо. Тому можна сказати, що природно вид homo

sapiens сформувався завдяки конструктивній творчій взаємодії людей, і це стало причиною більш високого рівню виживання учасників таких груп в зрівнянні з тими одинаками, які, можливо, жили десь поруч.

Тому ці два паралельних процеси в розвитку особистісного розуміння життя і конструктивності оточуючого соціуму напряду мають відношення до рівня щастя людини.

Ми бачимо, що якщо суспільство не додає можливостей людині жити більш щасливо, то зникає сама по собі необхідність в існуванні як суспільства (саме такого – і воно розпадається), так і соціальної комунікації в такому суспільстві. Наприклад, якщо людина не може себе почувати в безпеці, не може захистити своїх дітей, своє здоров'я, то частина населення залишає рідних, домівку, роботу і йде захищати країну. Інші присвячують життя допомозі людям в скрутній ситуації, будучи волонтерами. А ще інші не в змозі вижити і зберегти життя і здоров'я на батьківщині і їдуть за кордон або просто переміщуватися в більш безпечні регіони самі та з дітьми. Але все одно небезпека і тривога торкається кожного. До речі, саме до такого розладу і намагається довести наше суспільство ворог. Але до процесів руйнації соціуму призводять не тільки війна і ворожі деструктивні дії зовні країни, але і недорозвиненість самого мислення і Душі громадян, їх недалекоглядна позиція, і як наслідок, – деструктивна політика, економіка, громадські взаємовідносини і поведінка в соціумі. Все це і призводить до міграцій і пошуку нових можливостей і ресурсів для більш кращого чи комфортного життя. Тому дуже важливим є гуманістична складова суспільних процесів, щоб кожна людина в суспільстві могла себе почувати вільно і врівноважено, розуміючи свої можливості для розвитку і життя. І це мова про сутнісне розуміння життя, сенсів і цінностей, яке цікавило людей ще з прадавніх віків.

Наприклад, давньогрецький філософ Діоген ходив вулицями міста із запаленим ліхтарем. А коли його питали, кого він шукає – то він відповідав, що Людину...

Тому важливо розібратися, що саме робить нас людьми? За якими параметрами ми визначаємо, кому можна в житті вірити, а кому ні? Адже саме це є одним із найважливіших питань у побудові власного щастя в житті. Нам для життя потрібні інші люди навколо, потрібне розуміння, потрібна допомога, потрібні рідні та близькі люди, друзі, колеги, взагалі добрі люди довкола. Але для цього потрібно і бути такими, щоб люди сприймали нас позитивно і могли нам довіряти. Саме рівень людяності визначає людину і є основним параметром у вирішенні цього питання.

Н. Хамітов визначає, що «гуманізм – світоглядна установка, що визначає відношення до будь-якої людини як до унікальної особистості, яка має право на творчу самореалізацію та полегшення страждань, пов'язаних із колізіями людської природи та пов'язаних із завершеністю людського життя» [3, с.105]. Сам гуманізм спрямований внутрішньо на процес мислення, а людяність проявляється саме на практиці, в діях до людей, коли результатом взаємодій у оточуючих навколо росте рівень щастя і еволюційної самосвідомості, совісті, людяності. Це все вазємопов'язано.

Наприклад, неможливо відчувати глибоко щастя, якщо людина розуміє, що вона щось робить не так, не конструктивно до іншої людини чи людей, завдає біль і страждання. Більшість в таких випадках відчують муки совісті, провину, і це завжди пригнічує, поки людина не знаходить метод, яким вона може компенсувати іншим заподіяне зло. Це не завжди буває свідомо, тому що для усвідомлення своїх дій вже треба мати навички філософського аналізу реальності, що буває нечасто, але завжди такі дії впливають на саму людину, на її нервову систему, на імунітет, здоров'я, навіть якщо здається, що пам'ять про такі події захована глибоко і витіснена із роздумів про сьогоднішній день.

Якщо рівень усвідомлення своєї деструктивної поведінки дуже низький, то може здаватися, наприклад, що ніяких мук совісті особа не відчуває і байдуже та нібито легко ставиться до інших, але це ще не значить, що така особа щаслива, тому що неможливість глибоко і об'ємно розуміти свої потреби та інших людей, поверхнево і зверхнє ставлення до них не дає розуміти в певній

мірі оточуючі процеси і людей і тому такі люди не можуть приймати досить усвідомлених конструктивних рішень, не можуть досягати більш суттєвих результатів в будь-якій сфері життя. І оточуючі люди, відчуваючи в діях зневагу до їх особистості – не можуть повноцінно захопитись такою особистістю і по справжньому поважати, цінувати і любити її. А конструктивне прийняття і реалізація в соціумі – одні з основних підстав для розвитку цього соціуму. Тому все, що пов'язано із людяністю – завжди нами сприймається як щось приємне, красиве, дає самоповагу і повагу від інших, дає глибоке задоволення і щастя в житті. Найбільш розгорнуто ефект краси людини досліджує С. Крилова [2].

Фелічологічна формула щастя (де «felicho» - «щастя»), яку актуалізував Ю. Давидов, і яку я досліджую – має комплексний характер, в складі якого є параметр людяності, і він є найбільш характерним для досягнення щастя, тому що повністю залежить від волі людини і від напрямку цінностей її буття. А це вже є ознаками світоглядного капіталу особистості, яке повністю залежить від сприйняття світу, критичності і креативності мислення, від рівню усвідомленості себе і дійсності. Інші параметри хоча також залежать від людини, але в деякій мірі залежать саме від прояву суспільного прошарку або обставин непереборної сили, генетики тощо [1].

Джерела:

1. Давидов Ю. Що робити? Або Теорія Щастя. Зт. 2005. 205с.
2. Крилова С. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної мета антропології і андроген-аналізу: монографія. Видання 3-є, перероблене і доповнене. К.: КНТ, 2022. 563с.
3. Філософська антропологія: словник, під ред. Н. Хамітова. К.: КНТ, 2020. 472с.

Наукове видання

Молода наука – 2024: соціально-освітні розвідки

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Матеріали подані мовою оригіналу

Макетування – С.М. Процька

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.